START

CONTROL TEST TARGET
for Kodak Quality Monitoring

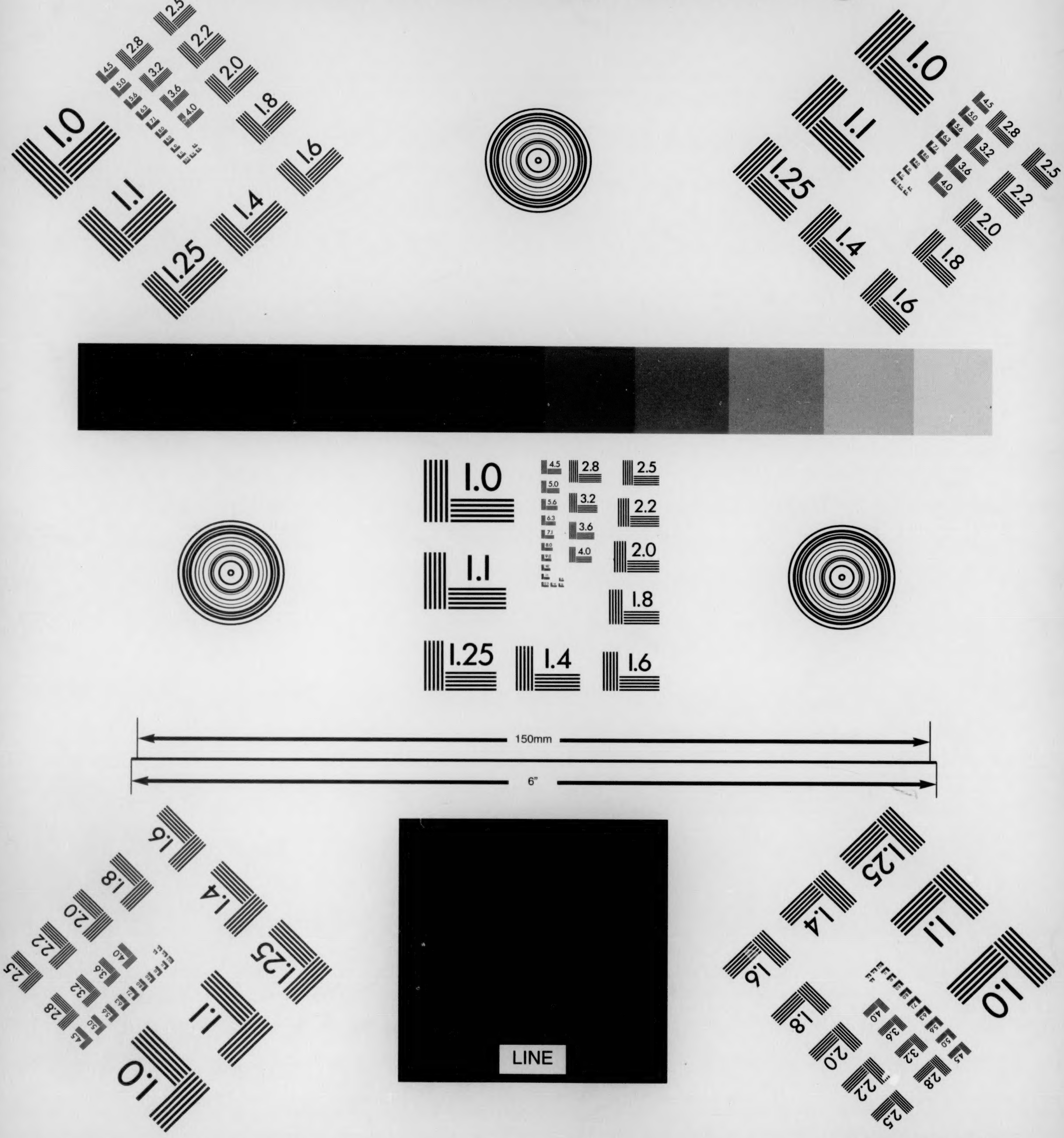

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Uu Vv Ww

Note: This target is intended for routine quality control checking and uniformity.
It is not to be used for certification of meeting any ANSI or ISO Standards for image quality requirements.
Note: To record background density, use a blank sheet of white paper.

A-2289 CAT 800 7403 Rev. 2/00 @ Eastman Kodak Company, 2000 Printed in U.S.A.

Document Imaging
EASTMAN KODAK COMPANY
Rochester, New York 14650
1-800-232-8811

DOCUMENT IMAGING

THE Permalife
[illegible] COTTON CONTENT

Microfilmed 2005
By the
Center for Jewish History

For
YIVO Institute
For Jewish Research

NEW YORK, NY

Reproduction may not be made
without permission.

YIDDISH DRAMA

PRESERVATION

PROJECT

YIVO
LIBRARY

REEL
Y-2005-1897.19

Asch, Sholem.
A shnirel peril : a tragedye in fier akten.
Vilne, 1922.

BIBLIOGRAPHIC RECORD TARGET

YIVO INSTITUTE FOR JEWISH RESEARCH

Master negative Storage Number Y-2005- 1297.19

Asch, Sholem, 1880-1957.
A shnirel peril : a tragedye in fier akten.
Vilne : B. A. Kletskin, 1922.
Varying form of title: A szniri per.
91 p. ; 21 cm.

1. Yiddish drama.--lcsh
I. Lithuania-Vilnius

ID : NXYH02-B2081 CC: 9114 DCF: [HBR]
CALL #: /83015

Reduction ratio X 10.0

שלום אַש

אַ שנירעל פּעריל

אַ טראַגעדיע אין פיער אקטען מיט אַ פאָרשפּיעל

ווילנע — 1922
ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין

שלום אַש

אַ שנירעל פּערל

אַ טראַגעדיע אין פיער אַקטען
: : מיט אַ פאָרשפּיעל : :

ווילנע — 1922
ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

א שנירעל פעריל, א שנירעל פעריל

אויף דעם האַלז פון די פערשעמטע אידישע טעכטער

איבערדרוקן, איבערזעצן און
אויפפיהרען אָהן דער ערלויבניש
פון מחבר איז פאַרוועהרט
Copyright by Sholem
Asch 1922

דרוקעריי ב. א. קלעצקין,
ווילנע, קליין סטעפן-גאס 28.

פערזאָנען:

ר׳ מלך.

מלכה׳לע.

שלמה.
חיים } זייערע זיהן.
משה

רבקה׳לע, זייער טאָכטער.

ברוך, ר׳ מלך׳ס שמש.

דבורה, אַן אלטע דינסט.

פאָלקאָווניק (פון א קריגעריש חיל).

פאַן דאָמבראָווסקי, א פוילישער שכן.

ערשטער, צווייטער, דריטער, פערטער סאָלדאַט.

ערשטער, צווייטער, דריטער, פערטער איד.

פאַנטאַסטישע פיגורען:

משיח.

טיטוס.

די מוטער פון קינד.

(געגענהארט, אַן אומבעשטימט אָרט צווישען די גרעניצען פון דייטשלאנד, גאליציען און פוילען).

פארשפּיעל.

אין טויער פון רוים, טיטוס טריאומף-בויגען, אויף דער וויא אפיא אין רוים. אין הינטער-גרונד רוים אין פארנאכטליכען זונען-שיין, משיח, אין געשטאלט פון אן אלטען בעטלער, זיצט ביים דורכגאנג פון בויגען, מען בעמערקט נישט, אז ער איז צוגעשמידט מיט קייטען צו דער מויער פון בויגן. א שופר ליעגט נעבען איהם, א קריגעל וואסער. איינצעלנע מענער, פרויען געהען דורך; טייל ווארפען א בליק אויף איהם, טייל ווארפען איהם צו פון זייער עסען. די מעהרסטע אבער געהען דורך ניט בעמערקענדיק איהם. שטיל, פארנאכט. משיח הייבט זיך אויף פון זיין פלאץ, מען דערזעהט די קייטען.

משיח

(קוקט זיך ארום):

האָסט אויפגעפּעפנט מיין האַרץ צו פערנעהמען דעם וועה פון דער וועלט, און מיר נישט געגעבען די מאַכט, צו העלפען איהר. אַזוי נאָגט אַן אייביגער צער מיין האַרץ. יעדעס שלעכטס און יעדעס בייז מאַכען מיינע קייטען שווערער, און איך האָב נישט די מאַכט צו צורייסען זיי. עס בענקען די מענשען און חיות נאָך מיר, און לויפען אַרום מיט אונרוהיגע הערצער און דערשראָקענע אויגען און פרעגען איינער דעם צווייטען: וואו איז ער, דער איינ־ציגער בעפרייער? פאַר וואָס פערשפעטיגט ער זיך אַזוי? אונזערע הערצער געהען אויס אין אייביגען וואַרטען אויף איהם — ביז מיר פערשליסען די אויגען און גיבען זיך איבער אין דער נאַכט אַריין, מיט דער האָפנונג, אַז ער וועט קומען און אויפוועקען אונז פון שלאָף. אַזוי שלאָפען זיי און וואַרטען דורות, דורות אין דער אייביגער נאַכט אויף יענער זייט, און איך זעה דעם חלום־שמייכעל איבער דער נאַכט ליגען. האָט מען אונז מיט אַ שלאָף־ליעד איינ־געוויגט און אריינגענאַרט אין טויט?!!... אַזוי הער איך דעם וועה פון דער וועלט, וואו ער קלאָגט אַרויס סיי פון טויט און סיי פון לעבעדיג. — גרויסער גאָט, װען װעט קומען די צייט? עס שטעהען אויף אין יעדען דור גרויסע גייסטער צו די מענשען. זיי שלייפען מיינע אייזענס מיט גאָט׳ס וואָרט, וואָס זיי פלאַנצען אין מענשען׳ס הערצער אַריין. אין יעדען דור רינט ניי בלוט אין מיינע אַלטע ביינער אַריין. און איך װער יונג און בענייט. אפשר איז עס דער דור, װאָס איז ראוי דערצו, אַז ער זאָל מיך פון די קייטען בעפרייען? (ער הערט זיך איין. פון דערווייטנס הערט זיך זעלנערישע מוזיק, פויקען, פיסטשעלקעס...) וואָס הער איך? װער קומט אָן? װאָס? ער, יעצט, אין אַזאַ צייט? —

ט י ט ו ס

(אין אַ געשטאַלט פון אַ קאָמאַנדיר, מיט שווערד און שילד — וויל דורך דעם טויער. משיח פערשטעלט איהם דעם וועג).

מ ש י ח:

טיטוס, וואוהין? עס איז דורך די אַלטע גוטע צייט, ווען דו האָסט מענש אויף מענש געגרייצט, מיט האַס זייערע אויגען פערבלענדט און מיט די שפּיזען איינס אויף'ס אַנדערע געשיקט. גרויסע גייסטער זיינען אויפגעשטאַנען אין יעדען דור, און די מענשען פון מיר דערצעהלט, ווי איך ליג געבונדען ביי דער וואַנט. אָ, פאַקען וועלען זיי דיך אויף דיין אַלטען קאַנאָן, און דעם העלם געבען דיר אין דער האַנד, גלעטען דיך ווי אַ קינד איבער דער באַק, און זאָגען: מאַך דיך נישט צום נאַר! און דיך צוריקשיקען אין מוזעאום אַריין, אין דעם בית-הקברות פון די געטער, וואו עס חלום'ען אין זייער אייביגער רוה, אַזויפיעל שוין אַלטע געצען.

ט י ט ו ס:

טרוימסט נאָך, אַלטער טרוימער, צייט איך האָב דיך פון ירושלים געבראַכט אין מיין טריאומף-וואַגען איינגעשפּאַנט, און דיך דאָ, צו מיין בויגען, וואָס די מענשען האָבען מיר געשטעלט צום רוהם, אויף אייביגער קנעכטשאַפט דיך אָנגעשמידט? דו טרוימסט נאָך, אַלטער טרוימער, און דו זעהסט נישט ווי דו ביזט גרוי געוואָרען אין דיין טרוים. דער מאַרך איז אויס דיינע ביינער אויסגערונען אין דעם לאַנגען וואַרטען אויף זיי. און יעדען דור האָסטו זיי גייסטער געשיקט, און דו האָסט זיי דערצעהלט פון דיין וואַרטען אויף זיי, און גאָר נישט האָט זיך געביטען דורך דער לאַנגער צייט, און האָבען זיי וואָס געלערנט? — מיך האָבען זיי געלערנט צו דינען. פאַר מיר האָבען זייערע חכמים זיך געקליגט. די חכמה פון פויגעל אין דער לופטען צו פליהען. דעם פיש אין וואַסער נאָכגעקוקט, און, ווי ער, דורך די טיפעניש פון די וועלען דורכגעשוואומען — צו מיר, צו מיר, האָבען זיי עס געבראַכט. אַלעס דינט צו מיר. די גייסטער זייערע, מיינע ווערטער טהוען זיי פערשפּרייטען

די דיכטער, צו מיין רוהם זינגען זיי לויב-ליעדער. פאַר מיר האָבען די מוטערס זייערע קינדער שטאַרק ערצויגען. און זאָג איך מיין וואָרט, שטעל איך ברודער געגען ברודער, פאָטער געגען קינד, און אַלעס ברענגען זיי מיר צום קרבן. די פריינדשאַפט פון פריינד, די ליעבע פון ווייב און דאָס געטריישאַפט פון קינד. איך צוטייל, און איך בעפעהל איך בין דער גאָט פון מענש, איך בין די מאַכט!

מ ש י ח:

רוהם געהער צום העלם און קאַנאָן. עס פּאַסט דיר די בערירהמעריי, טיטוס! האָסט צווישען מענשען פיינדשאַפט געזייט, און ווי קינדער האָסטו זיי געשראָקען מיט דעם גלאַנץ פון דיין העלם און מיט דעם שאַרף פון דיין שווערד. — מענער זיינען עס אויסגעוואַקסען, געשליפען האָט די פיינדשאַפט דאָס גוטע מענשען-האַרץ. ריטער, דו ביזט דער מאַן אין דער פּאַסענדער צייט, וועסט מיר העלפען מיט דיין נאַרישקייט מיך פון די קייטען צו בעפרייען. געגען ווען — אָבער געגען דיר, גלויב איך, איז שוין געקומען די ריכטיגע צייט (ער רייסט די קייטען פון זיך, זיי וואַרפען צוריק אַ שטאַרקען אָבקלאַנג).

ט י ט ו ס:

אָ, עס האַלטען נאָך אויס טיטוס'עס אַלטע קייטען! דו האָסט אונטער דער לאַסט פון שטאָל און אַייזען געטרוימט, אַלטער טרוימער! וואַרף דיין גלויבען, שפּאַן דיך צו מיר אין האַרמאַט אַיין, ווי נישט איין גוטער טרוימער האָט עס שוין געטהאָן, און מיט רעכט! גלויב אין מיר, האָף אויף מיר, דין צו מיר, איך בין די מאַכט!

מ ש י ח:

די מאַכט איז אַ וויל, דער אמת איז אייביג. דו ביזט די מינוט. דו ביזט יעצט. מינוטען געדויערט די פיינדשאַפט, אייביג — דער פריעדען. און בין איך צו שוואַך אַליין די קייטען צו רייסען — איך האָב קיין מורא. פאַר דיר איז די וועלט געגנוג רייף. און צו אַלט דיין העלם. קענסט, מיינעס-

וועגען, גאַנץ רוהיג געהן. איך וועל הערען דעם שפּאָט און געלעכטער, וואָס וועט דיך בעגעגענען אויף דיין וועג

ט י ט ו ס:

הער דיך צו צום שפּאָט און געלעכטער, און טרוים גוט, אַלטער טרוימער. (ער רייט ארויס, משיח הערט זיך איין מיט אונרוהיגקייט. עס הערט זיך פון דרויסען גרויסעס פריידען=געשריי. הענד קלאַטשען: רעטער! מוזיק שפּילט. משיח הערט טרויעריג...)

ט י ט ו ס:

(קומט צוריק, בעשיט אין גאַנצען מיט בלומען, א קראַנץ אויף זיין קאָפּ):

אָ, שעהן איז דער מענש, ווען עס וועקט זיך אין איהם די חיה אויף. דאָס אַלטע, גוטע טהירען=האַרץ פון תרח׳ס אַלטע צייטען, ווען אין דער לופט דערשמעקט ער בלוט, און די אויגען ווערען איהם גרויס אַרויסגעזוצט. און מיט אַ ווילדען גלאַנץ קוקט ער אונרוהיג אין די ווינקלען אַרום, בלאָזט מיט זיין נאָז, און די אָדערן ציהען זיך איהם אין די הענד אָן, און עס גלאַנצט פון די אויגען מיט דעם שאַרף פון שווערד. און שיכור שטעהט דאָס חייב פאַר איהם, ווילד און געררייצט—טאַנצט זי איהם אקעגען אין בלוט אַריין. אָ, זיי געלויבט, אַלטער, גוטער מענש פון תרח׳ס אַלטע צייטען! דיין מענשען=האַרץ איז נישט פערראָסט געוואָרען פון די נאַרישע טרוימערייען, וואָס די אַלטע לייט רעדען דיר איין. אָ, אַלטער נאַר. נאַ, נאַ דיר אויך פון מיין לאָרבער-קראַנץ (ער ווארפט איהם צו בלומען), שמעק. די בלומען שמעקען מיט בלוט. צוגעוואָרפען האָבען זיי עס מיר מיט צורייצטע אויגען און אויפגעפּאַליעטע ברוסט. שמעק, יונג וועסטו ווערען פון די בלומען. פול מיט מאַרך וועלען דיינע אלטע ביינער ווערען. איך בין דער גלויבען, איך בין די האָפנונג, איך בין די מאַכט! (גרויסעס געשריי פון דרויסען: קום צו אונז, גרויסער גאָט!)

ט י ט ו ס:

אַ מענש ווי דו לעכצט נאָך מיר! חלום גוט, אַלטער נאַר. (ער רייט ארויס, פון דרויסען אַ גרויסעס געשריי: הללויה! זעלנערישע מוזיק, אַפּגעהענדיג—עס שטילט זיך פּאַמעליך איין).

מ ש י ח

(קוקט זיך ארום—ערשטוינט, דערשראָקען):

און איך האָב געמיינט, אַז עס איז געקומען די ריכטיגע צייט און דער ריכטיגער מאָמענט. גרויסער גאָט, ווי לאַנג נאָך! ווי לאַנג נאָך וועל איך וואַרטען אויף זיי, אַלעס איז שוין געזאָגט געוואָרען. אַלעס איז שוין געטהאָן געוואָרען. אפשר האָט ער רעכט. — אונטער שטאָל און אייזען האָב איך געטרוימט און גרוי געוואָרען אין טרוים — און גאָר נישט האָט זיך געענדערט דורך די לאַנגע צייט. — אָ, גאָט, נעהם פון מיר די געדאַנקען אַוועק. גיב מיר אַ צייכען. גיב מיר אַ בעווייז: אַז עס איז נישט אַזוי, אַז געענדערט האָט זיך דאָך, און זיי וואַרטען אויף מיר אין די לאַנגע נעכט, ווי איך אויף זיי, אַז עס וועט קומען דאָך אַ סוף, אַז ערגיץ-וואו איז דאָ אַ גרעניץ, וואו עס הויבט זיך אָן די האָפנונג און די גערעכטיגקייט. ווייז מיר, גאָט, דעם גרעניץ. לאָז מיך זעהן דאָס ליכט פון דערווייטען, אַז איך זאָל בכח זיין צו טראָגען ווייטער די קייטען און צו האָפען און צו וואַרטען אויף זיי. (פון דערווייטענס קומט אָן אַ פרוי אין שוואַרצען, געהט לאַנגזאַם ווי אַ קעניגין). ווער איז דאָס, וואָס קומט ווי אַ שבת-מלכה צוגעהן אין טרויער געציערט? (די פרוי קומט אָן און זעצט זיך אַוועק נעבען משיח׳ן) ווער ביזט דו, געטליכע פרוי, וואָס דו טראָגסט דיין צער אַזוי שטיל ווי אַ גאָט און אַזוי מענשליך ווי אַ מענש?

ד י מ ו ט ע ר:

איך בין די מוטער פון דעם קינד, און ווען אונשטערבליך איך בין — דאָך מענשליך איז מיין לייד. קיינער פיהלט נישט דעם צער פון קינד, ווי די מוטער אַליין.

מ ש י ח:

איך בייג מיך פאַר דיין וועהטאָג, מוטער, טיף צו דער ערד (ער בייגט זיך פאַר איהר).

מ ו ט ע ר:

וואָס קלינגען דיינע קייטען אַזוי אונרוהיג היינט, משיח?

איך האָב געהערט זייער רייסענדיגען קלאַנג און בין געקומען צוגעהן.

מ ש י ח:

בעפריי מיך פון זיי אויף אַ מינוט און גיב מיר די מאַכט צוריק, דו קענסט עס, דורך דיין לייד.

מ ו ט ע ר:

וואָס איז דער מעהר, היינט פון אַן אַנדערס מאָל? די ווייסט, עס איז פון גאָט בעשטימט, די קינדער זאָלען קומען און בעפרייען דיך. מיר וואַרטעןביידע אויף זיי. — די קינדער קומען נאָך נישט צוגעהן.

מ ש י ח:

אונגעדולדיג בין איך געוואָרען וואַרטענדיג אויף זיי. געקנעכטעט ליעג איך דאָ צו טיטוס׳עס טריאומף-בויגען און וואַרט אויף זיי. איך האָב זיי געזאָגט: אַז אַלעס ווענדט זיך נור אין זיי.

מ ו ט ע ר:

עס פערשטעהען די גייסטער די מענשען נישט מעהר, ווערסט זיין אויף זייער אָרט, צווייפלען ווערסטו, ווי זיי.

מ ש י ח:

שיק מיך צו זיי.

מ ו ט ע ר:

ווערסט עס אויסהאַלטען קענען צו זיין דערביי, צו זעהן די לייד און נישט האָבען די מאַכט צו העלפען זיי?

מ ש י ח:

איך וויל ווערען ווי איינער פון זיי, שטאַרבען זאָל אין מיר דאָס געטליכע און לעבען דאָס מענשליכע. דורך מיין האַרץ זאָל דורכגעהן דער מענשליכער צער — אַז איך זאָל פיהלען און פערשטעהן זיי, און וויסען, ווי צו וואַרטען אויף זיי.

מ ו ט ע ר:

גיב מיר דעם שופר. גאָר נישט זאָל אין דיין האַנט זיין צו בעפרייען זיי — נור די צרות אַליין. (זי נעהמט פון איהם דעם שופר) איך נעהם פון דיר די מאַכט, און ווער איינער פון זיי — (זי בעפרייט איהם פון די קייטען).

מ ש י ח:

איך בין פריי, און דער שופר נישט מיט מיר. דער צער איז די מוטער פון מאַכט. דורך די לייד קומט די קראַפט. טיטוס, איך רוף דיך צום קאַמפף אַרויס! דו, מיט דיין מאַכט, און איך, מיט מיין צער! (געהט אַב).

ערשטער אַקט:

פרייטאָג צו נאכט. דער טיש געגרייט צו שבת, פיער פאָר זילבערנע לייכטער, פיעל ליכט אין רייכע הענגלייכטער ארום. די שטוב איינגע־אָרדענט אידישליך. אלט־אמפירנע שענק. אין ווינ־קעל שטוב אן ארון־קודש מיט ספרים.

מ ל כ ה ׳ ל ע:

(צינדט אָן די שבת-ליכט):

(הויבט אויף די הענט צום הימעל, בענשט די ליכט. רבקה׳לע שטעהט ביי דער זייט און זאָגט נאָך דער מאַמע׳ן וואָרט ביי וואָרט) „רבונו של עולם, מיין מצוה פון ליכט אָנצינדען זאָל זיין ביי דיר אָנגענומען ווי די מצוה פון כהן-גדול, ווען ער האָט די ליכט אין הייליגען בית-המקדש אָנגעצונדען. אַז מיינע קינדער׳ס אויגען זאָלען לייכטען אין דער ליעבער, הייליגער תורה און זייערע מזלות׳ער זאָלען לייכטען אין הימעל. אמן סלה״.

ר ב ק ה ׳ ל ע:

אמן סלה!

מ ל כ ה ׳ ל ע:

(זעצט זיך אין טיעפען פאַטער שטוהל — רבקה׳לע טראָגט איהר אונטער דאָס פיס-בענקעל):

אַזוי קומט ער אָן, דער הייליגער שבת, מיט לייכטע טריט, און פערשפרייט מנוחה איבער דער גאַנצער וועלט. געלויבט זאָל זיין דער בורא, וואָס ער האָט דעם הייליגען שבת בעשאַפען פאַר אַלעמען, סיי פאַר אָרים, סיי פאַר רייך. (פויזע). געה, רבקה׳לע, אין קיך אַריין און זעה, אויב די דינסטען זיינען ברייט דעם הייליגען שבת מקבל צו זיין. וואַשען זאָלען זיי זיך ריין און אָנטהאָן ריינע קליידער. דו ווייסט דאָך, דער טאַטע האָט ליעב ווען דער שבת קומט צו איהם אין ריינקייט. דו ביסט אַ כלה-מיידעל און דיין חתן זיצט ביים טיש.

ר ב ק ה ׳ ל ע:

איך געה, מאַמע. (פויזע).

ר ב ק ה ׳ ל ע:

(צוריקקומענדיג):

מאַמע, די דינסטען האָבען געדעקט פאַר די אורחים אין קיך.

מ ל כ ה׳ ל ע:

פאַר וואָס ? אָרימע לייט בעהאַנדלען שטענדיק אָרימע לייט
שלעכט. ווייסט דאָך, דער טאַטע האָט ליעב די אורחים צו
האָבען נעבען זיך. געה רוף מיר אַריין די דינסטען.
(חנה׳לע, אַן אַלטע דינסט, קומט אריין).

מ ל כ ה׳ ל ע:

חנה׳לע, וואָס איז די מעשה ?—דו ווייסט דאָך, אַז די אורחים
עסען ביי אונזער טיש, און היינט, אַז גאָט האָט אונז גע=
האָלפען, אַז דער מוזיניקעל׳ס חתן זיצט ביים טיש... די
קינדער האָב איך נישט—האָבען זיך פערשפרייט איבער דער
וועלט—זיינען זיי דאָך מיינע מחותנים. געה, חנה׳לע, דאָס
שענסטע גאָפעל-מעסער לייג אַוועק פאַר זיי, און פון טיי=
ערסטען יום-טוב׳דיגען פאָרצעלאַן, אויבען-אָן און ביי ר׳ מלך׳ס
זייט. עס איז ביי אונז אַ שמחה היינט, רבקה׳לע׳ס חתן
האָבען מיר ביים טיש.—רבקה׳לע, העלף איהר צו. (רבקה׳לע
און די דינסט טראָגען איבער געדעקעכטס פון קיך אין שטוב). רבקה׳לע,
נאַ דיר די שליסלען, ברענג מיר דאָס ציערונג אַריין.
(רבקה׳לע געהט אָב מיט די שליסלען, ברענגט איר אריין דאָס ציע-
רונג. — זי נעהמט ארויס אַ לאַנגען שנור פעריל פון איהר קעסטעל)
רבקה׳לע, מיין קינד, ווען דיין מאַמע איז אַ כלה געוואָרען,
האָט דיין באָבע אַרויסגענומען די שנור פעריל און מיר
אָנגעטהאָן אויף מיין האַלז און מיר געזאָגט: „איך טהו דיר
אָן די פעריל פון די באָבע יענטעלע, און אַזוי ווי זי,
זאָלסטו אין דיין חתנ׳ס אויגען חן געפינען. וואָרים די
באָבע יענטע׳לע איז געווען די אַלטע הייליגע רביצין, ר׳
מאיר זשאָכלינער׳ס ווייב, און אַז די באָבע יענטע׳לע
האָט די פעריל אָנגעטהאָן, איז געקומען אויף איהר אַ חן
פון הייליגקייט, און אַז ר׳ מאיר זשאָכלינער האָט זי
געזעהן אין די פעריל, איז אַוועק פון איהם יעדער שלעכ-
טער געדאַנק, און עס איז געקומען אויף איהם די מנוחה
פון שבת. פון דענסטמאָל אָן טראָגט אַ כלה פון אונזער
משפחה די פעריל ווען דער חתן זיצט ביי איר טיש. און
ווען ער וועט דיך זעהן אין די פעריל, זאָל אַוועק פון איהם

יעדער שלעכטער געדאַנק און ער זאָל דיך נור זעהן אין
ריינקייט און צניעות. (זי קושט איהר אין קאָפּ. פון דרויסען הע-
רען זיך אָנקומענדע טריט). קומען שוין די מענער פון דער שוהל
אַהיים. (זי הויבט זיך אויף און נעהמט אָן די טאָכטער ביי דער
האַנד). קום, וועלען מיר אונזערע מענער אַקעגען געהן, לכבוד
דעם הייליגען שבת. (געהען אַנטקעגען. בייגען זיך פאַר זיי). שבתא
טבי, מורי ובעלי !

מ ל ך:

גוט שבת, מיין ווייב.

מ ל כ ה׳לע:

גוט שבת, גוט יאָהר.

ד ע ר ח ת ן:

גוט שבת דיר, מיין כלה.

ד י כ ל ה:

גוט שבת דיר, מיין חתן.

מ ל ך:

(קוקט זיך אין שטוב ארום).

שען ביי דיר דער שבת אין שטוב, מיין ווייב. די ליכט
ברענען, דער טיש געגרייט, שען. (ער קרעכצט).

מ ל כ ה׳ ל ע:

וואָס קרעכצסטו, מלך, מיין מאַן, אין שבת ?

מ ל ך:

ווער ווייסט, וויפיעל אידען עס זיינען איצט אויפ׳ן וועג.
דאגות, פרנסה האָט זיי פון דער היים פעריאָגט, פון ווייב
און קינד.—אָדער גלאַט אַזוי אָרימע לייט, וואָס גאָט האָט
נישט מזכה געווען, אַז זיי זאָלען דעם שבת זיך קענען אָנ-
גרייטען ווי עס פאַסט פאַר אַ איד. — האָסטו נור פאַר דיר
אַליין דעם שבת אָנגעגרייט, מלכה׳לע ?

מ ל כ ה ׳ ל ע:

איך האָב אונזער מענש, שלמה׳ן, געשיקט אין שטאָדט
אַריין און געהייסען זיך נאָכפרעגען, ווי ווייט איך האָב
געקענט, ווי ווייט גאָט העלפט אונז, אָבער, מלך, די מלאכים

וואַרטען אויף דיר, פאַר וואָס גיסטו די מלאכים נישט אָב דעם שלום-עליכם, וואָס זיינען מיט דיר אין שטוב אַריינ-געקומען?

מלך:

דאָס וואָרט איך דאָך טאַקע אויף די מלאכים, מלכה׳לע. צייט דאָס בית-המקדש איז חרוב געוואָרען, קומען די מלאכים צו אונז אין געשטאַלט פון אורחים. ווען זאָל איך שלום-עליכם אָבגעבען, אַז קיין אורחים זיינען צו אונז אין שטוב נישט געקומען?

מלכה׳לע:

וואו זיינען די אורחים, מלך?

מלך:

נישט געווען ביי אונז אין שוהל קיין אורחים דעם שבת, גאָט האָט אונז נישט צוגעשיקט. געלויבט צו גאָט, אידען זיצען אין דער היים, ביי ווייב און קינד — האָב איך זיך געפרעהט. שלמה׳ן געשיקט אין אַנדערע חברות אַריין, אפשר זיינען דאָרט אורחים פערהאַן. אַהאַ, שלמה — נו — ?

שלמה

(קומט אריין, האלב א טרויעריגער):

ר׳ מלך, וואָס וועלן מיר טהאָן? נישטאָ קיין אורחים, אַפילו אויף אַ רפואה, נישט!

מלך:

וואָס, ווי הייסט?

שלמה:

אויסגעוועזן אין אַלע חברות, אין אַלע בתי-מדרשים, געזוכט, געפרעגט, קיין ברעקעל אורח נישטאָ, אַן אויסכאַפעניש אויף זיי געווען. אין גאַנצען אין שטאָדט נישט געקומען. איך האָב געלאָזט אויסרופען דעם שמש פון בעלעמער אַראָב, צוויי גילדען — אַן אורח! קיינער האָט זיך נישט אָנגערופען. — בין איך אַהיים געקומען אָהן אורחים.

מלך:

דאַנק און לויב איך גאָט דערפאַר. אידען זיצען זיך בשלום אין דער היים, מיט ווייב און קינד, הלואי תמיד רבונו של

עולם — אַז עס זאָל קיין איד קיין אָרימאַן נישט זיין. (מיט שמחה און פרייד) צוליב מיר, וואָס איך האָב ליעב אַן אורח אויף שבת, זאָלסטו אידען פערוואָגלען פון דער היים? אָסור, חלילה. איך וועל מיר איינהאַלטען דעם יצר-הרע. אָבער ווייסטו וואָס, עפען אויף די לאָדען פון די פענסטער, די טהירען. ווער ווייס, אפשר קומט אַ פרעמדער שפעט אָן אין שטאָדט אַריין, און וועט נישט האָבען וואו דעם שבת צו האַלטען, זאָל ער ליכט זעהן אין אונזערע פענסטער און וויסען, אַז דאָ וואוינט אַ איד. (מלכה, שלמה עפענען די לאָדען, די טהיר.) אָט׳ אַזוי, אָט אַזוי. (פון דרויסען הערט זיך א גערויש, אלע הארכען זיך איין.)

מלך

(מיט שמחה):

זעהסט, מלכה׳לע, גאָט שיקט אונז פאָרט אורחים צו. שלמה געה נור אַרויס, זעה ווער עס איז אין דרויסען. איז עס אורחים, פרעמדע — בעט זיי אין שטוב אַריין.

שלמה:

ר׳ מלך, איך מיין, גאָט האָט אונז געהאָלפען. די אורחים קומען אַליין צוגעהן. (געהט זיי אנטקעגען. אין דער שטוב ווייזען זיך עטליכע בעלי-בתים, הינטער זיי ווייבער, קינדער, שבת׳דיג אנגעטהאן, מיט דערשראָקענע אויגען. אלע שטוב-מענשען ווערען דערשראָקען און קוקען זיי אן פערוואונדערט).

מלך:

גוט שבת, ר׳ בעריל, גוט שבת, ר׳ משה.

די בעלי-בתים:

גוט שבת, ר׳ מלך. — שוין געהערט?

מלכה׳לע, שלמה

(דערשראָקען):

וואָס, געהערט? וואָס איז געשעהן?

ערשטער בעל-הבית:

איהר ווייסט נאָך פון גאָר נישט? מלחמה איז אויף דער וועלט געקומען. — הערט, וואָס די אידען פערצעהלען —

— קומען צו לויפען פון קרושנעוויץ. נאַ, מען קומט צו אונז אויך.

שלמה:

ווער, סאָלדאַטן? וואָס פאַרע, זייערע, פון פיינד? איז ער שוין דאָ?

די אידען:

סאָלדאַטען, אונזערע אייגענע, יאָגען אונז.

מלכה׳לע:

אוי, וועה איז מיר, קרושנעוויץ? וואָס מאַכט דאָרט מיין חיים׳ל? וואו איז ער ערגיץ?

אַ אידענע:

חיים׳ל,—געהערט, געהערט —

מלכה׳לע

(דערשראָקן):

וואָס?

די אידענע:

וואָס האָט איהר מיך צו פרעגען? פרעגט אַן אַנדערע.

מלכה׳לע:

מלך, הער וואָס די אידען דערצעהלען!

מלך:

עס איז שבת היינט, און אום שבת טאָר מען קיין שלעכ־טע בשורה נישט הערען. לאָמיר עס אָבלייגען אויף נאָך הבדלה. זעצט אייך, אידען, צום טיש. מלכה׳לע, זעה דעם חסד, וואָס גאָט טהוט מיט דיר. שיקט דיר אורחים אין שטוב אַריין. בעט צום טיש. (ער ווענדט זיך צו די אורחים מיט אַ געזאַנג) שלום עליכם, מלאכי השרת, מלאכי העליון ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא (זעצט די אורחים צום טיש).

מלכה׳לע, שלמה:

(געהען ווידער צו צו די אידען און פרעגען אויס):

וואָס איז געשעהן? אידען, וואָס טהוט זיך? דאָ אויך,—הים, הים (וויגט מיט׳ן קאָפּ אויף די צרות).

ערשטער בעל־הבית:

וואָס איז דער חילוק, זיי וועלען באַלד אויך דאָ זיין.

מלכה׳לע:

(בלייך, דערשראָקען, קוקט אויפ׳ן מאַן, ווייסט נישט וואָס צו טהאָן).

מלך:

מלכה׳לע, מיר האָבען שבת היינט, מיר טאָרען נישט הערען קיין שלעכטע בשורות אום שבת. מאָרגען, אַלעס מאָרגען.— זיי מכבד די אורחים. אין זכות פון שבת וועט אַלדעס שלעכטס אַוועקגעהן. זעצט אייך, ר׳ איד, זעצט אייך,—שלום עליכם מלאכי השרת. (אין טהיר קומען אריינצולויפען אנדערע אידען).

אַ איד:

ר׳ מלך! זיי זיינען שוין אויך דאָ!

שלמה:

ווער?

די אידען:

איהר ווייסט נישט?—סאָלדאַטען, דער צורר, דער פּאָלקאָווי־ניק, געהט מיט זעלנער אין גאַס אַרום, און פרעגט זיך אויף אייך.

מלכה׳לע:

מלך, הער!

אַנ׳אַנדערער:

עס פיהרט איהם אָן דער פּאַן דאָמבראָווסקי — אייער שכן, ר׳ מלך.

רבקה׳לע:

מאַמעלע, איך האָב מורא!

מלכה׳לע:

(דערשראָקען):

וואָס איז דיר, מיין קינד? וואָס האָסטו מורא?

רבקה׳לע:

מאַמעלע, פּאַן דאָמבראָווסקי — איך האָב מורא פאַר׳ן גוי! ער לויפט מיר נאָך יעדעס מאָל, ווען ער זעהט מיך.

שלמה:

ר׳ מלך, הערט! איך מיין, עס איז אַ יושר, אַז מיר זאָלען זיך אַלע בעהאַלטען.

מלכה׳לע:

מלך, יאָ! (צוויי אידען קומען אריינצולויפען מיט שרעק).

ערשטער איד:

ר׳ מלך, בעהאַלט זיך, דער פּאָלקאָווניק פרעגט זיך אויף אייך.

אַ צווייטער:

ר׳ מלך, דער צורר דאָמבּראָווסקי פיהרט איהם אָן, עס וועט קיין גוטעס ניט זיין.

מלכה׳לע:

מלך, געדענק אָן גאָט,—געה פון שטוב.

שלמה:

ר׳ מלך, ראַטעוועט אייך דאָס לעבען.

מלך:

אידען, וואָס טהוט זיך מיט אייך? וואָס האָט איהר זיך אַזוי דערשראָקען? ער פרעגט זיך אויף מיר? נו, וואָס איז? אפשר בעדאַרף ער עפּעס צו מיר. וואָס מיינט איר, מענשען זיינען חיות? מענשען זיינען נישט קיין חיות. עס איז שבת היינט, מלכהלע, אורחים זיינען צו דיר אין שטוב אַריינגעקומען (ער וויזט אויף די פרעמדע) און צייט דאָס בית־המקדש איז חרוב געוואָרען, קומט גאָט צו אונז אין געשטאַלט פון אורח. און היינט, אַז גאָט איז צו דיר אין שטוב אַריינגעקומען, ווּעסטו אַנטלויפען? איז עס שען אַזוי, מלכה׳לע? בעט די אורחים צום טיש. אידען, זעצט אייך, מיר וועלען דעם שבת מקדש זיין. — זעהסטו, רבקה׳לע איז עפּעס אַנדערש, אַ מיידעל... זאָלען די יונגע קינדער פון שטוב אַרויסגעהן. —

מלך

(בערוהיגט דעם עולם):

נו, אידען, לאָמיר זיך זעצען צום טיש, לאָמיר דעם שבת מקדש זיין, מלחמה איבער דער וועלט,—אודאי איז עס אַ גרויסער אונגליק, נור אין שבת טאָר מען זיך ניט מצער זיין.

עס איז שבת, לאָמיר דאָס אונזעריגע אָבטהאָן. אפשר וועט אונז גאָט העלפען אין דעם זכות. און פאַר זיי האָט איר זיך אויך ניט וואָס צו שרעקען. עס זיינען דאָך אונזערע סאָלדאַטען, וואָס זיינען אין שטאָדט געקומען, ניט חלילה דעם פיינד׳ס. לאָמיר הערען, וואָס זיי ווילען. אפשר ווילען זיי עסען—וועלען מיר זיי געבען. אָבער צו שרעקען איז זיך, חלילה, נישטאָ וואָס, און דעם שבת צוצושטערען. אידען, גיסט אייך אָן ויין, מיר וועלען קדוש מאַכען. (ווי ער גיסט אָן וויין, דערהערט זיך פון הויף אַ גערודער).

איינינגע בעלי־בתים:

ר׳ מלך, זיי זיינען דאָ!

מלך:

נו, טאָ וואָס איז: לאָמיר זיצען רוהיג אויף אונזערע פּלעצער, אַז זיי זאָלען גאָר נישט זעהן, אַז מיר האָבען זיך געשראָקען. שלמה, געה אַרויס, זעה, ווער עס איז דאָרט.

שלמה

(מיט מורא, קיקט אויף ר׳ מלכ׳ן).

מלך:

וואָס האָסטו מורא? וואָס, חיות זיינען עס? מענשען. אָט געה איך (ער וויל געהן).

שלמה:

ניין, ניין, ר׳ מלך, אָט געה איך שוין. (געהט אַרויס. אין דער טהיר טרעפט ער זיך מיט אַ קאָלאָנעל, פּאַן דאָמבּראָווסקי, אַ יונגער גוי מיט לאַנגע וואָנצעס, אייניגע סאָלדאַטען).

פּאַן דאָמבּראָווסקי

(פון דער טהיר):

פּאַניע מלך, דער פּאַן פּאָלקאָווניק פרעגט זיך אויף דיר.

מלך

(פערוואונדערט):

אויף מיר? (אַלע אין שטוב ווערען דערשראָקען).

פּאַן דאָמבּראָווסקי:

יאָ, פּאַניע מלך, ער פרעגט זיך אויף דעם גרעסטען אידישען גביר אין שטאָדט, אויך דעם וואָס קויפט אויף די תבואות

פון די שררים, וואָס האָט אַ שפּייכלער פול מיט תבואות, און אַ שראַנק פול מיט גאָלדענע און זילבערנע זאַכען.—ער וויל געשעפט מאַכען מיט דיר, דער פאַן נאַטשאַלניק, האָב איך אים צו דיר אַריינגעפיהרט. וועסט דאָך מיר מעקלער־געלד בעצאָהלען, ווען דער פאַן נאַטשאַלניק וועט דאָס געשעפט מאַכען, נישט וואָהר, פאַניע מאָשקו? (פערבויגט זיך פאַר'ן פאָלקאָווניק) איך האָב די עהרע דיר פאָרצושטעלען—דאָס איז ער, דער פאַן מלך, וואָס די אידען רופען איהם מלך—קעניג. דער רייכסטער מאַן פון דער שטאָדט. אַלעס ליגן ביי איהם די אידען אַיין. אין די שפּייכלערס פול מיט תבואות—פון אַלע הויפען אויסגעקויפט. אָ, ער איז בעריהמט, דער פאַן מלך—קעניג. קעניג פון די אידען.

דער פאָלקאָווניק

(קוקט זיך ארום):

דו הערסט, איד, דער פאַן האָט אָנגעוויזען אויף דיר, אַלס דעם רייכסטען מאַן פון דער שטאָדט. ביי דיר זענען די שפּייכלערס מיט תבואות פול, וואָס דו האָסט פון שררים אויפגעקויפט. זעהר גוט, עס קומט צו נוץ אין צייט פון קריעג.—וועסט אונז די שליסלען איבערגעבען.

מלך:

שלמה, גיב זיי די שליסלען פון די שפּייכלערס.

שלמה:

שליסלען פון די שפּייכלערס! דאָס גאַנצע עשירות?

מלכה'לע:

מלך!

מלך:

עס האָט קיינער קיין רעכט נישט צו האַלטען תבואות אין שפּייכלערס ווען מענשען זיינען הונגעריג. עס איז פאַר'ן מלכ'ס זעלנער.—גיב זיי די שליסלען.

שלמה

(מיט אונטערטעניגקייט):

דער פאַן וועט זיין אַזוי גוט (גיט איהם די שליסלען).

דער פאָלקאָווניק

(קוקט זיך ארום):

אַ ווייס געדעקטער טיש, וויין—חלה—אָ־וואַ (ער גיסט זיך אָן וויין און טרינקט). ווי לאַנג שוין דאָס ניט געזעהן.—קאָלעגען, קומט צום טיש.

מלך:

ווער עס איז הונגעריג—פאַר דעם שטעהט מיין טיש גרייט. ביטע, זעצט אייך צום טיש.—מלכה'לע, הייס אויפגעבען די פיש.

פאַן דאָמבראָווסקי:

און וואָס פאַר אַ פיש, פאָ זשידאָווסקו געמאַכט. עס איז ביי זיי שבת היינט.

מלך

(צום גוי):

קענסט דיך אויך זעצען צום טיש. מיין טיש איז פאַר אַלע־מען גרייט (ער בעט איהם צום טיש).

דער פאָלקאָווניק

(עסענדיג):

איך האָב דיך ערגיץ־וואו געזעהן, איד. דו קומסט מיר בע־קאַנט פאָר.

מלך:

עס קען גריילין זיין. איך פאָר אויף מערק אין שטעדט אַרום, טרעף זיך מיט אַ וועלט מענשען. מיין נאָמען איז, גאָט צו דאַנקען, ביי אייך אין די מקומות אויך בעקאַנט.

פאַן דאַמבראָווסקי:

אַ יאַקושע, דאָס איז דאָך אַ מלך פון די אידען, אַלע לייגען ביי איהם דאָס געלד און ציערונג איין און די קהילה האָט איהר גאַנצען אוצר ביי איהם בעהאַלטען. דאָס איז זעהר אַ בעגלויבטער כעגש צווישען „זייערע".

דער פאָלקאָווניק:

דורך דעם וויל איך טאַקע דיך פאַר אַן אויפזעהער איבער די אידען מאַכען. דיינע אידעלעך האָבען אונזערע סאָלדאַטען נישט איבריגעס ליעב, וועסטו פעראַנטוואָרטליך זיין פאַר זיי.

פאַן דאָמבראָווסקי:

אַזאַ עהרע פאַר אַ אידען, אָ-וואַ, זעהט, אידען, ווי דער פאַן נאַטשאַלניק געהט זיך מיט אײך אום. דאַנקט דעם פאַן נאַ-טשאַלניק. קושט די האַנד. אַזאַ כבוד פאַר אַ אידען.

דער פאָלקאָווניק:

דו ווערסט מיר בעזאָרגען מיינע סאָלדאַטען, אַזוי לאַנג ווי זיי וועלען אין דעם שטעדטיל זיין, מיט נאַהרונג, קליידונג. — ווערסט מיר ביז אין. פיער און צוואַנציג שעה צושטעלען: צוואַנציג פוד ברויט, צעהן זעק צוקער, וואַרימע וועש און דרייסיג טויזענד גולדען אין גאָלד און זילבער און קופער. דאָס אַלעס זאָל מיר ווערען צום פונקט און צו דער צייט צוגעשטעלט, ווען איך וועל מייגע סאָלדאַטען שיקען דער-נאָך. דו הערסט, איד.

פאַן דאָמבראָווסקי:

דער פאַן נאַטשאַלניק קען זיין גאַנץ זיכער, קוים האָט זיך דער איד אונטער-גענומען, וועט עס זיין.

מלך:

עס איז אַפילו שבת היינט, און נאָך אונזער דין דאַרף דער איד שבת ריהען פון אַלע זיינע געשעפטען, נור אַז דער מלך הייסט—אַלעס וואָס איז אין מיין רשות, זאָל צום מלך און צו זיין חייל געהערען. אָבער די בעפעלקערונג דאָ איז אָרים, איך ווייס נישט וואו מיר וועלען אַזאַ סומע ברויט, צוקער און געלד צונויפנעהמען?

דער פאָלקאָווניק:

וועגען דאָס דייניגע וועלען מיר שפעטער רעדען. די סומע וועסטו פון דיינע שטאָדטסלייט צוזאַמענגעהמען. נישט בע-האַלטען אין די לעכער אַריין. דו ביסט פעראַנטוואָרטליך. (ער קוקט זיך ארום). ביי דיר אין שטוב זעהט גאָר אָנשטענדיג אויס, נישט ווי ביי יעדען איד—ריין געווייסטע ווענט, אַ זיל-בער בעדעקטער טיש, אַ ווייס בעט. דאָ, ביי דיר, וועל איך אַליין וואוינען. איהר וועט מיר די וואוינונג רוימען פאַר

מיין שטאַב, און מיט עסען און וועש פון אַייער טיש בע-זאָרגען.

מלך:

אָנגעלעגטע געסט זאָלט איהר זיין, אונזער הויז שטעהט פאַר יעדען אָפען.

דער פאָלקאָווניק:

עס געפינט זיך ביי דיר אין שטוב פיעל גאָלד און זילבער, וואָס דו האָסט אויפבעוואַרט. גאָלד און זילבער געהערט צום קיסר אין צייט פון קריעג. עס קען קומען דער פיינד, בעפאַלען עס, צונעהמען. אָדער אַליין עס אין קאַסטענס אויף דער צווייטער זייט צום פיינד איבערשיקען, ווי נישט איינער פון אַייערע האָט עס שוין געטהאָן.

מלך:

דאָס מייניגע קען איך דיר געבען, איבער פרעמדעס האָב איך נישט קיין רשות.

דער פאָלקאָווניק:

דאָס וועלען מיר שוין שפעטער זעהן. ווייז, וואו דו האָסט דיין גאָלד און זילבער, אָבער אין קיינע לעכער פערשטע-קען, נישט בעהאַלטען, איד, עס וועט מיס'ן לעבען קאָסטען.

מלך:

עס איז נישט מיין געוואוינהייט אַנדערש צו זאָגען און אַנ-דערש צו טהאָן. מלכה'לע, גיב זיי די שליסלען איבער.

דער פאָלקאָווניק:

דאָס איז זעהר שען, דאָס איז זעהר גוט.

מלכה'לע

(נעהמט די שליסלען פון איהר שערץ און גיט זיי איבער).

דער פאָלקאָווניק:

(צו פאַן דאַמבראַווסקי):

גע, פאַן, ווייז מיינע סאָלדאַטען, וואו דער איד האָט זיין גאָלד און זילבער בעהאַלטען.

דער פאָלקאָווניק:

איך פערשטעה, שבת — אַ פערזאַמלונג געגען דעם קיסר — סודות דעס שונא אַרויסצוגעבען — די טעלעגראַפען־דראָטען (פאַן דאָמבראָווסקי מיט צוויי זעלנער געהען נאָך מיט א זאק, ווייזט אָן אויף די שרענק, שופלאַדערס. מען נעהמט ארויס זילבערן געפעל־מעסער, ציערונג און מען פאַקט אלעס אין זאק אריין. צום סוף קומען זיי אויך צו׳ם טיש צו, נעהמען די זילבערנע לייכטער אראָב).

מלכה׳לע:

די שבת־ליכט, וועלכע איך האָב פאַר מיינע קינדער אָנגעצונדען. איך בעט אייך, לאָזט זיי איבער ביז איבער שבת אויפ׳ן טיש, עס איז שבת היינט.

מלך:

מלכה׳לע, דאַרף דען דער שבת ליכט? לייכט ער נישט ווי אַ גרויסער שטערן איבער דער וועלט? (מלכה׳לע בערוהיגט זיך, הערט אויף).

דער קאָלאָנעל

(דערזעהט די פרעמדע אידען):

וואָס טהוען דאָ אַזוי פיעל אידען אויף איין אָרט? וואָס פאַר אַ פערזאַמלונג איז דאָס, אין צייט פון קריעג?

פאַן דאָמבראָווסקי:

עס איז דאָך קריג, זיינען זיך די אידען צוזאַמענגעקומען בעקלעהרען, וואָס זיי האָבען צו טהאָן. פאַן מלך איז זעהר אַ קלוגער איד, וואָס ער זאָגט, איז הייליג ביי זיי.

מלך

(צום פאַן):

דו זאָגסט נישט גוט. עס איז שבת היינט ביי אונז, און מיר זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אונזער שבת מקדש צו זיין.

פאַן דאָמבראָווסקי:

(צום פאָלקאָווניק):

דער פאַן נאַטשאַלניק פערשטעהט, „עס איז שבת ביי זיי״, וואָס דאָס מיינט...

דער פאָלקאָווניק:

איך פערשטעה, שבת — אַ פאַרזאַמלונג געגען דעם קיסר — סודות דעם שונא אַרויסצוגעבען — די טעלעגראַפען־דראָטען איבערצושניידען. איך פערשטעה... סאָלדאַטען נעמט די אידען אין פעלד אריין, זאָלען זיי גריבער גראָבען, די טרענטשעס מאַכען, נישט דאָ זיצען און פערזאַמלונגען אָבריכטען, סודות צו בעקלעהרען, דעם פיינד אַרויסצוגעבען. — עס זיינען גוטע הענד, פיעל יונגע לייט, זיי קענען אונז צו נוץ קומען אין פעלד. (די סאָלדאַטען נעמען די אידען).

די אידען:

(הויבען אָן צו וויינען):

שבת מחלל זיין.

מלך:

לאָז אונז נור בלויז שבת־מקדש זיין.

פאָלקאָווניק:

אָבער מאַך עס שנעלער.

מלך:

(נעמט דעם כוס אין האַנט, און זאָגט):

יום השישי.

די יונגען ווארטען ביז ער מאַכט קידוש.

פאַרהאַנג

(3 a)   ש. אש. — א שבירעל פעריל

צווייטער אַקט:

אין אַ קעלער־שטוב, אָנגעלעגט מיט זעק און קערב, שטיל צובראָכענע מעבעל. אין הינטערגרונד אַ טהיר אין אַ צווייטער קאַמער אריין. אין אַ זייט צוויי פענסטערלעך פון דער גאַס ארויס. שבת פאַרנאַכט. ר׳ מלך שטעהט שמונה עשרה צו מערב און דאַווענט. דוד מיט רבקה׳לען זיצען אין אַ ווינקעל און רעדען צווישען זיך זעהר פערטרויערט און שטיל.

ר ב ק ה׳ ל ע:

שווייג, שווייג, דער טאַטע דאַווענט — ש־ש־ש.

ד ו ד ׳ ל:

רבקה׳לע —

ר ב ק ה׳ ל ע:

ש־ש (זי פֿערמאַכט איהם מיט איהר האַנד דאָס מויל. — אַלאַנגע ווײַלע קוקען זיך אײַנס דאָס אַנדערע שווײַגענדיק אין די אויגען אַרײַן. די טהיר עפֿענט זיך און עס לויפֿט אַרײַן שלמה מיט מלכּה׳לען, הינטער זיי אידען מיט פּעקלעך. צוויי טראָגען אַ וואָג אַרײַן).

ש ל מ ה

(רופֿט צו די אידען):

פלינקער קומט, חיים, נתן, לעגט אָב די פּעקלעך, לעגט אָב.

ד ו ד ׳ ל

(כאַפּט זיך אויף):

שווײַגט, ר׳ מלך דאַווענט נאָך מעריב.

ש ל מ ה:

עס איז דאָך נישטאָ קיין צײַט, דער קאָמאַנדיר וועט דאָך באַלד קומען נאָך די זאַכען.

ר׳ מ ל ך

(גייט אויס שמונה־עשרה):

לאָז, שלמה, לאָז נאָך איין מינוט. לאָז דעם שבת אויסגעהן אין מנוחה. דער שבת בעדאַרף דאָך פֿון קיין צער נישט וויסען. אָט באַלד, אָט באַלד, וועט זיך אָנהויבען די וואָך.— מלכּה׳לע, גיב צו מאַכען הבדלה.

מ ל כּ ה׳ ל ע

(וויינט):

זעהט, מענשען, זעהט, צו וואָס מלך האָט דערלעבט.—וואו ריכטסטו אָפּ דײַן געבעט, מלך, צווישען זעק אין קעלער. אוי וועה איז מיר.

ר׳ מ ל ך:

ממעמקים קראתיך ה׳, וואָס טיפֿער דער קעלער איז, אַלץ נעהנטער איז גאָט. אַנדערע האָבען עס אויך נישט. גיב,

מלכה׳לע, הבדלה צו מאַכן. די וואָך וואַרט אויף אונז. מלכה׳לע, צינד אָן אַ ליכט. (מען צינדט אָן אַ ליכט. ר׳ מלך מאַכט הבדלה איבער דעם ליכט). גוט וואָך!

שטימען:

גוט וואָך!

שלמה:

נו, קומט אַריין פלינקער, דאָ וועלען מיר אָפּלעגען דאָס ברויט, און דאָ דאָס קופּער מיט׳ן זילבער. פלינקער, איילט זיך צו. די פיער־און־צוואַנציג שעה זיינען שוין באַלד פאַרביי. עס איז שבת געווען. — דאָ, חיים, וואָס האָסטו? (אידען קומען אָן מיט פּעקלעך, לעגען אַפּ).

ר׳ מלך:

זעהסט, מלכה׳לע, ווי אָרימע לייט טראָגען איבער זייער צער! לערן דיך, מלכה׳לע, לערן דיך פון זיי. (ער געהט צו צו אַ חייבעל) וואָס האָט איהר דאָ, ברויט? ניין, נישט אַלעס בעדאַרפט איהר אָפּגעבען. איהר מוזט דאָך פאַר זיך אויך עפּעס איבערלאָזען. בעהאַלט דעם ביסען פאַר אייערע קינדער׳ס וועגען.

שלמה:

ר׳ מלך, וואָס רעדט איר? זיי וועלען דאָך אייך, חלילה, נאָך שלעכטס טהאָן, ווען מיר וועלען זיי נישט די מאָס צושטעלען, ווי זיי האָבן בעפוילען.

ר׳ מלך:

זיי זיינען דאָך מענשען, מיר נעהמען דאָך אַוועק דעם לעצטען ביסען פון אונזער מויל. (צו דער אידענע) זאָגט, האָט איהר פאַר די קינדערלעך עפּעס אין דער היים איבערגעלאָזט? עס קומען שלעכטע צייטען. מיר ווייסען נישט ווי לאַנג עס וועט קיין שטיקעל ברויט אין שטאָדט נישט זיין. (די אידענע שווייגט. ער נעהמט צוריק דאָס ברויט און גיט עס איהר אָפּ) געהט אַהיים, בעהאַלט עס פאַר די קינדער, אָהן אייערס וועט די מאָס אויך זיין פול.

שלמה:

ר׳ מלך, פערציג פוד ברויט, צוקער און גאָלד און זילבער האָבען מיר זיי צוצושטעלען, פון וואַנען וועט איהר דאָס אַלעס נעהמען? די זעק זיינען דאָך לעער. מיר האָבען דאָך נישט קיין צעהנטעל דערפון. — זיי וועלען דאָך אייך שלעכטס טהאָן, ר׳ מלך.

ר׳ מלך:

שלמה, וואָס בין איך, מ׳שטיינס געזאָגט, אַז צוליעב מיר זאָלען מוטערס זייער לעצטען ביסען פון די קינדער׳ס מיילער אַוועקנעהמען? איך בין אַן אַלטער מאַן, געזעטיגט מיט טעג, און אַז עס איז מיר בעשערט די זכיה פאַר קליינע קינדער און מוטערס צו ליידען, דאַנק איך גאָט דערפאַר. (ער גיט צוריק די ווייבער דאָס ברויט) בעהאַלט די ביסענס פאַר די קינדער, טראָגט עס אַהיים, עס קומט אַ שווערע צייט—ווער ווייס ווי לאַנג עס וועט קיין שפּייז נישט זיין. (די ווייבער האַלטען די פּעקלעך אין די הענד און ווייסען נישט וואָס צו טהאָן, קוקען אויף ר׳ מלכ׳ן, אויף שלמה׳ן).

שלמה

(שרייט אויף):

אידען, אונזער ר׳ מלך שטעהט אין אַ גרויסער סכנה. דער קאָמאַנדיר האָט איהם היינט געלאָזט רופען צו זיך און געזאָגט, ווען ער וועט ביז אָבענד דאָס ברויט, צוקער און גאָלד נישט צושטעלען, וועט ער איהם, חלילה, טויטען לאָזען.

די אידען און ווייבער

(דערהערען דאָס, ווארפען זיי די פּעקלעך אין די זעק אריין. פון גאַס הויבען זיך אָן אנדערע אריינצושפּארען מיט פּעקלעך און ווארפען צו).

ר׳ מלך:

מילא, זאָל זיין אַזוי. ער וועט נישט טויטען. זיי זיינען מענשען, ער וועט רחמנות האָבען.

אַ איד

(ברענגט אריין אַ חלה):

ר׳ מלך, איך האָב גאָר נישט אין דער היים געהאַט, נאָר

די לעצטע חלה, וואָס איז איבערגעבליבען פון שבת, איך
בעט אייך נעהמט עס צו.

אַן אַנדערער

(מיט אַ פּאָר מעשענע לייכטערלעך).

און ביי מיר איז גאָר נישט דאָ, אַ חוץ די פּאָר מעשענע
לייכטערלעך, איבער וועלכע מיין שרה בענשט די שבת-
ליכט. דו האָסט זיי, שלמה.

אַ דריטער

(קומט אריין מיט אַ קייבעריל אַפּעלסינען):

ר׳ מלך, לאָזט מיך בלויז אַ חלק נעהמען אין פּדיון שבויים.
איך האַנדעל מיט אַפּעלסינען. און איך ווייס, אַז סאָלדאַטען
האָבען זעהר ליעב אַפּעלסינען. איך האָב מיין גאַנץ קיי-
בעריל געבראַכט. נאַ, שלמה, נעהם עס צו.

שלמה:

(וועגט די זאכן, צעהלט):

איינס, צוויי, דריי. פינף און אַכט זיינען דרייצעהן פוד.
אוי, עס איז דאָך גאָר קיין אָנהויב ניט—וואָס וועלען מיר
טהאָן?

ר׳ מלך:

מענשען זיינען מענשען. איך וועל זיי זאָגען, מעהר נישט
געקענט. זיי וועלען רחמנות האָבען, וואָס מיינסטו, חיות
זיינען זיי? (צו מלכה׳לען) מלכה׳לע, האָבען מיר שוין אַלעס
אָוועקגעגעבען? האָבען מיר אפשר פאַר אונז עפּעס בע-
האַלטען? (מלכה׳לע שווייגט) וואָס שווייגסטו? (ער חערט דער-
שראָקען) מלכה׳לע, יעדער ביסען אַזעלכער איז ערגער ווי
חרם—זאָג.

מלכה׳לע:

שלמה האָט בעהאַלטען אַ חלה, אַז דו זאָלסט איבער וואָס
האָבען אַ ברכה צו מאַכען

ר׳ מלך:

וואָס? פון קליינע קינדער אָוועקגענומען דעם ביסען פון
מויל און פאַר מיר בעהאַלטען? שלמה, מלכה, ווייסט איהר

נישט, אַז אַזאַ ביסען איז ערגער ווי פון מזבח אַראָבגענו-
מען? וואו האָסטו די חלה?

שלמה:

ר׳ מלך, עס וועט דאָך קיין ביסען אין שטאָדט נישט אי-
בערבלייבען. איך האָב עס בעהאַלטען פאַר אַ ברכה, עס
פעהלט דאָך סיי ווי סיי צו דער מאָס.

ר׳ מלך:

האָסט מיך געוואָלט מאַכען פאַר אַ גזלן פון קליינע קינדער?
(ער נעהמט די חלה און לעגט זי אין זאק אריין) צו ערשט אונ-
זער ביסען, דערנאָך די אָרימע לייט.

מלכה׳לע:

ביסטו דען ניט דערזעלבער אָרימאַן וואָס זיי?

ר׳ מלך:

דאַנק איך גאָט וואָס איך בין דער זעלבער אָרימאַן וואָס
זיי. האָב איך אַ רוהיג האַרץ. און איך האָב שטענדיג גע-
בעטען צו האָבען די זכיה צו דיענען גאָט ווי אַן אָרימאַן,
און יעצט האָב איך דאָס זוכה געווען. יעצט בין איך אַן
עוסק בצרכי צבור בשלמות. (די טהיר עפענט זיך און עס קומט
אריין פאַן דאָמבראָווסקי, האלט עפּעס אונטער דער פּאָלע איינגעוויקעלט
אין אַ ליילעך. נאָך איהם איניגע אידען. די אידען זיינען זייער דער-
שראָקען).

ערשטער בעל-הבית:

ר׳ מלך, הערט, וואָס דער קריסט פערצעהלט.

פאַן דאָמבראָווסקי:

איהר זאָלט זעהן, ר׳ מלך, אַז איך בין אייך אַ גוטער פריינד,
אַז איך האָב אויף אייך רחמנות געהאַט כאָטש איהר האָט
מיך בעליידיגט, כאָטש איהר האָט מיר נישט דאָס הויז מיט׳ן
גאָרטען געוואָלט פערקויפען פאַר גוטע געלד, דאָך זאָלט
איהר זעהן.

ר׳ מלך:

וואָס איז געשעהן אַזעלכעס? זעצט זיך, פאַן, גוטען אָבענד
דיר.

פאַן דאָמבראָווסקי:
שלעכטע צייטען זיינען געקומען אויפ'ן איד. דער פאַן נאַ-
טשאַלניק איז בייז אויף אייך (קוקט זיך אום. זאָגט אין דער
שטיל) איך האָב מורא, אַז עס וועט מיט אייך זיין ניט גוט.

ר' מלך:
פאַר וואָס? מיר האָבען דאָך דאָס אונזעריגע געטהאָן, דעם
ביסען פון מויל אָבגעשפאָרט און פאַרן מלכ'ס חיל בעהאַל-
טען. זעהסט, די זעק, דאָס אַלעס איז פאַר זיי, אַזוי ווי ער
האָט אונז בעפוילען, אַזוי האָבען מיר געטהאָן.

פאַן דאָמבראָווסקי:
מען האָט אויף אייך שלעכטס אָנגערעדט, אַז איהר האָט
גאָלד און זילבער צום שונא געשיקט, סודות אַרויסגעגעבען,
דעם פיינד ביי זיך אין די קעלערס בעהאַלטען. סיי ווי סיי,
ווי עס זאָל נישט זיין, עס איז נישט גוט מיט אייך (ער
בויגט זיך איין און זאָגט ווידער אין דער שטיל) איך האָב געהערט,
ער האָט אַ געהיימען בעפעהל צו די סאָלדאַטען אַרויסגע-
געבען ביי נאַכט די אידישע הייזער צו בעפאַלען, האָב און
גוטס צוצונעהמען, די מענער אויסצוקוילען און די ווייבער
מיט די טעכטער צו די סאָלדאַטען אין די קאַזאַרמעס צו
שלעפען, איך אַליין האָב געזעהן דעם בעפעהל.

די אידען
(ברעכען אויס מיט אַ גרויסען געוויין):
טאַטע אין הימעל! אוי וועה!

מלכה'לע
(הויבט אויף די הענט צום הימעל):
טאַטע, שטעה אונז ביי!

אַנדערע:
פאָטער אין הימעל, פאַר וואָז קומט עס אונז!

ר' מלך:
עס איז נישט אמת, עס איז נישט אמת! איך וועל נישט
לאָזען קיין שלעכטס רעדען אויפ'ן שליח פון מלך. מיר
האָבען אַ מלך חסד. די ביסענס פון די מיילער נעהמען מיר
אַוועק — און בעהאַלטען פאַר זיינע זעלנער. מיר בעטען

סאָג און נאַכט צום רבונו של עולם, אַז ער זאָל מנצח זיין
זיינע פיינד. ניין, עס איז נישט אמת, דו טהוסט נישט גוט,
פאַן, וואָס דו רעדסט שלעכטס אויף דעם מלכ'ס שליח.
עס איז אַ גרויסע זינד. אַ מלך האָט אַ חלק פון דעם
רבונו של עולם אויף דר'ערד, און עס איז אַ גרויסע זינד
צו רעדען אויף גאָט'ס געזאַלבטען שלעכטס.

פאַן דאָמבראָווסקי:
חאַ, חאַ, חאַ! ווי דער איד גלויבט אין מלך! חאַ, חאַ!
וואַרט נור, וואַרט נור ביז אויף דער נאַכט.

מלכה'לע
(שרייט אויס):
רבונו של עולם!

אַנדערע אידען:
ר' מלך, וואָס רעדט איהר? האָט ער נישט דאָס גאָלד און
זילבער פון אייער הויז צוגענומען דעם ביסען פון מויל
אַוועקגערויבט, און אונזערע קינדער צו דער אַרבייט גע-
שלעפט?

ר' מלך:
עס איז אַ שלעכטע צייט, מלחמה אויף דער וועלט, אָבער
מיר האָבען אַ מלך חסד—מיינט נישט, אַז עס איז לת דין
ולת דיין.

פאַן דאָמבראָווסקי:
זאָל ער גלויבען. איך האָב גאָר נישט וואָס מעהר צו זאָגען.
איך בין אייך אַ גוטער פריינד, און בין אייך געקומען וואָר-
נען. טהוט ווי איהר פערשטעהט. מיר איז גאַנץ גלייך. נור
סיי ווי סיי, ווי עס זאָל נישט זיין, ביז מאָרגען אין דער
פריה, וועט קיין איין איד נישט אין דער שטאָדט לעבעדיג
איבערבלייבען.

די אידען
(דערשראָקען, ווענדען זיך שוין צו פאַן דאָמבראָווסקי, רינגלען איהם אַרום):
וואָס זאָלען מיר טהאָן? גיב אונז אַן עצה.

א איד;

דו ביסט דאָך אַ גוטער פריינד מיט'ן פאַן גאַטשאַלניק, רעד פאַר אונז אַ גוט וואָרט.

אַ צווייטער:

דו ווייסט דאָך יאָ, אַז מיר זיינען אונשולדיק, — ראַטעווע אונז, געדענק אָן גאָט.

צוויי אידען

(וועלכע האָבען זיך געסודעט, ווינקען צום פאַן):

זאָל נור דער פאַן געהן מיט אונז אין ווינקעל אַריין.

פאַן דאָמבראָווסקי:

וואָס וועל איך געהן, איך האָב גאָר נישט צו וואָס צו געהן.

אַ פאָר אידען

(לויפען צו צו ר' מלכ'ן):

ר' מלך, געדענקט אָן גאָט. לאָמיר ראַטעווען דאָס ווייב און קינד. אפשר וועט ער פון אונז געלד נעהמען.

די אידען

(צום פאַן דאַמבראָווסקי):

און וואָס זאָגסטו? גיב אונז אַן עצה.

פאַן דאָמבראָווסקי:

האָרכט מיך אויס, אידען. אייך איז דאָך שוין סיי ווי סיי אַלץ איינס, צו וועמען אייערע הייזער וועלען געהערען. ווי עס זאָל נישט זיין — לעבעדיג, צי טויט, אייך וועט מען דאָך אַלע פון שטאָדט אַרויסטרייבען. מיט אייערע מאַיאָנטקעס וועלען זיך די קריסטען טיילען. וואָס איז אייך אַ חילוק צו וועמען אייערע הייזער וועלען געהערען? אין די קעשענעס מיטנעהמען וועט איהר זיי דאָך נישט קענען. אָט, האָב איך אויסגעמאַכט אַ פאַפיער (ער נעהמט אַרויס אַ פאַפּיער), אָט שטעהט דאָ געשריבען, אַז איהר האָט מיר אייערע הייזער מיט די געוועלבער פאַר מזומן געלד פערקויפט. און איך וועל מאַכען אַזוי, אַז איהר אַלע מיט ווייב און קינד און די וואָס וועלען אין דער שטוב זיין, וועלען אויס דעם זיכערען טויט געהן. (די אידען כאַפּען זיך אָן אָן דעם און דינגען זיך מיט איהם).

איינער:

אַלע הייזער? אפשר צוויי, אפשר דריי...

ר' מלך

(שרייט צו זיי):

אידען, וואָס טהוט איהר, אויפ'ן טאַטען אין הימעל פערלאָזט אייך, — נישט אויף אַ מענש, אויף אַ בשר ודם, וואָס היינט איז ער דאָ און מאָרגען איז ער נישטאָ. אידען, געדענקט אָן גאָט, אָן גרויסען טאַטען.

פאַן דאָמבראָווסקי

(מאַכט איהם נאָך):

געדענקט אָן גאָט. און וואו איז ער, אייער גאָט? פאַר וואָס לאָזט ער אייך אַזוי איבער אויף צרות? פאַר וואָס נעהמט ער זיך נישט אָן פאַר אייך? יאָ, יאָ, פערלאָזט אייך נור אויף אייער גאָט, שען וועט איהר אויסזעהן.

ר' מלך

(געהט צו צו איהם):

דו לעסטערסט גאָט, דו מעסט גאָט מיט דיין מאָס. היינט האָסטו דיך געקריגט און היינט שלאָגסטו דיך. גאָט האָט צייט. זיין לוין און זיין שטראָף זיינען אייביגע — ווי אַלע זיינע מעשים. און די צרות, די מלחמה, וואָס איז געקומען אויף דער וועלט — איז עס נישט אַ שטראָף פון איהם? ער שטראָפט אונז און שטראָפט אייך. נור אויף וועמען ער וועט נאָך אויסגיסען זיין געטליכען כעס, פאַר די לעסטערונגען — וואָס יעדער גאַסען-יונג האָט זיין נאָמען צו שאַנד און שפּאָט געמאַכט — דאָס וועלען מיר נאָך מיט אונזערע אויגען דערלעבען צו זעהן, ווען מיר וועלען זוכה זיין צו דעם.

ערשטער בעל-הבית:

אָבער, ר' מלך, מען קען דאָך נישט זיצען מיט פערלעגטע הענד און וואַרטען אויף דער ישועה. פון הימעל קען זי נים אַראָפּפאַלען, מען מוז דאָך זעהן עפּעס אַליין טהאָן.

אַן אַנדערער:

און טאַקע, די סכנה איז דאָך פאַר די אויגען. אידען, וואָס שווייגט איהר, רעדט מיט'ן גוי, קומט דורך מיט איהם.

ערשטער בעל-הבית

(צום פאַן):

אַ גאַנצע שטאָדט מיט הייזער, וואָס וועסטו טהאָן מיט אַ גאַנצע שטאָדט מיט הייזער און קראָמען? מיר וועלען דיר פערשרייבען צוויי, דריי.

אַן אַנדערער:

חיים, לויף נישט, שריי נישט. (ער רוקט איהם אַב. צום גוי): לאָמיר הערען, ווי אַזוי וועט איהר אונז ראַטעווען?

אַדריטער

(צום קריסט):

אדרבא, זאָגט אונז, ווי אַזוי וועט איהר אונז ראַטעווען?

נאָך איינער:

יאָ, פון וואַנען זיינען מיר זיכער?

פאַן דאָמבראָווסקי:

שאַ, אידעלעך, איהר ווילט וויסען, ווי אַזוי איך וועל אייך ראַטעווען? אָט מיט דעם, דאָ. (ווייזט אויף דעם בילד, וואָס ער האלט הינטער דעם ראָק. ער נעהמט עס פאַרזיכטיג ארויס, און וויקעלט עס אויף): איהר ווייסט וואָס דאָס איז? (ער ווייזט זיי, עס איז אַ הייליג קריסטליך בילד. די אידען ווערען דערשראָקען, פאַלען צוריק). דאָס איז אונזער „מאַטקע באָסקע". (ער זאָגט אין דער שטיל) דער קאָמאַנדיר האָט אונז אָנגעזאָגט, אַז די קריסטען זאָלען די הייליגע בילדער אין די פענסטער שטעלען, כדי די סאָלדאַטען זאָלען וויסען, וואו עס וואוינט אַ קריסט און זיין הויז צו שאַנעווען. איהר וועט זיך דאָ אַלע צו ר' מלכ'ן מיט די ווייבער און די קינדער צוזאַמענקומען, נור ניט דאָס גאַנצע קהל, איהר הערט, מען וועט בעמערקען. נור די וואָס וועלען דאָס פאַפּיער אונטערשרייבען. איך וועל נאָכקוקען. און איך וועל זיך שטעלען אין פענסטער מיט דעם בילד פון דער „מאַטקע באָסקע". אַז די סאָלדאַטען וועלען אָנקומען, וועל איך שרייען: „ברידער, שאַנעוועט אַ קריסטען-הויז".

עס וועט זיין שאַ-שטיל, און צו מאָרגענס בעגינען, נעהמט דאָס פעקעל און היידאַ, פערשווינדט פון דער שטאָדט. נור נישט „פאָ זשידאָווסקאַ", שאַ, שטיל, אַז עס זאָל קיינער נישט זען.—פערשטאַנען? (די אידען ווערען דערשראָקען, בלייך. טהייל לאָזען אראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען זיך געוואָלט איבערלעגען, צו זיי זאָלען אָננעהמען דעם פּלאַן, אַנדערע שאָקלען זיך אָב דערפון).

ר' מלך

(ברעכט די הענד צונויף און שרייט אויס מיט אַ שרעקליכער שטימע):

אידען, וואָס טהוט איהר? איהר געהט, חלילה, פערבייטען דעם לעבעדיגען גאָט? (די אידען שאָקלען זיך אָב, און רוקען זיך אַוועק אָן אַ זייט. ר' מלך געהט צו צום פאַן דאָמבראָווסקי) קריסט, וואָס רעדסטו? דו געהסט, חלילה, האַנדלען מיט דיין גאָט! אונזערע ספרים זאָגען, אַז אַ קריסט, וואָס הערט נישט זיינע געטער, טאָר אַ איד נישט האָבען מיט איהם צו טהאָן, ווייל ער איז אַ גזלן. ער האָט קיין גאָט נישט. ניין, נישט דו זאָלסט אונזער בעשיצער זיין. בידו אפקיד רוחי. אין זיינע הענד וועלען מיר זיך איבערגעבען, אידען. ער וועט שטעהן ווי אַ געטרייער שומר פאַר אונזערע טהיר און פענסטער, און ער וועט היטען די, וועלכע פערלאָזען זיך אויף איהם.

פאַן דאָמבראָווסקי:

און איהר, אידען, האָט טאַקי געמיינט, אַז איך וועל אייך אונזער הייליגע מוטער פאַר די פענסטער שטעלען, האַ, האַ—אונזער הייליגע מוטער זאָל אידען היטען! (ער וויקעלט דאָס בילד צוריק איין אין לייל) אונזער הייליגע מוטער היט נור קריסטען, און מאָרגען וועלען סיי ווי סיי אייערע הייזער אונזערע זיין. (צו ר' מלכ'ן) נור איך ווייס, איד, דו פערמאָגסט עפּעס, וואָס איז דיר טייערער פאַר דיינע הייזער מיט דיינע גיטער, היט דיך, איד!

דוד'ל

(שפּרינגט אויף):

וואָס האָט ער געזאָגט? וואָס האָסטו געוואָגט צו זאָגען? (ער וויל זיך ווארפען אויפ'ן גוי).

ר׳ מלך:

דוד, שטעה, וואָס טהוסטו דאָ? דו געהסט מיט דעם זעלבען כוח וואָס זיי? (דוד האלט זיך צוריק).

מלכה׳לע:

וואָס האָט ער געזאָגט, דער גוי, וואָס האָט ער געמיינט?

א טהייל אידען:

ר׳ מלך, עס איז אַן עת צרה, מען מעג זיך ראַטעווען דאָס לעבען אויף אַלע אופנים. אידען, קומט, עס איז אַ בפירושער דין. (לויפען נאָך דעם גוי) זאָל דער פאַן זיך ניט בייזערען. (א טהייל בלייבען איבער ביי ר׳ מלכ׳ן).

ר׳ מלך:

אידען, מיר וועלען זיך פערלאָזען אויף גאָט אין הימעל. ער וועט אונזער שומר זיין. מלכה׳לע, וואו איז רבקה׳לע?

מלכה׳לע:

רבקה׳לע שלאָפט אין ווינקעל. איך האָב איהר אָנגעטהאָן דער באָבע׳ס פעריל. עס איז אַ סגולה, זיי וועלען איבער איהר קיין שליטה ניט האָבען.

ר׳ מלך:

פעריל? מיר טאָרען נישט טראָגען קיין פעריל, ווען אָרימע לייט גיבען אַוועק דעם לעצטען ביסען פון מויל, מעג עס זיין איבער וואָס פאַר אַ טעם עס איז.—טהו איהר אויס די פעריל און גיב זיי שלמה׳ן, רבקה׳לע!

רבקה׳לע

(הויבט זיך אויף):

מאַמישע, ווער האָט מיך גערופען?

מלכה׳לע:

שלאָף, מיין קינד, ווייטער, שלאָף.

רבקה׳לע:

ניין, מאַמעשי—איך האָב אַזאַ שענעם חלום געהאַט. דודי׳ל, דו הערסט? עס האָט זיך מיר גע׳חלום׳ט, אַז איך בין גאָר נישט געווען אויף דער וועלט, נאָר אויף אַן אַנדערער, אויף אַ גאַנץ אַנדערער, און איך בין געזעסען אין אַ גאָרטען, און אַזעלכע טייערע פירות האָבען געשמעקט אין גאָרטען. און

אַרום מיר זיינען געזעסען אַלטע אידישע ווייבער, בלויז אַלטע, נאָר אַזעלכע שענע, וואָס מען זעהט גאָר נישט. די פנים׳ער זייערע האָבען געלויכטען און אויף די העלזער האָבען זיי געטראָגען טייערע פעריל מיט בריליאַנטען און אויף די קעפ טייערע היבען, אויך מיט בריליאַנטען בעפוצט, און טייערע זיידענע קליידער, און אַזוי פיעל שבת-ליכט האָבען געברענט אויפ׳ן טיש. יאָ, אַ טיש איז געווען אין גאָרטען געדעקט, ווי שבת צו נאַכט. און זילבערנע לייכטער זיינען געשטאַנען, און אַ גרויסע גמרא איז אָפען געלעגען אויפ׳ן טיש, און אַלע האָבען עפעס געוואַרט. איז אויפגעשטאַנען אַן אַלטע אידענע, די עלטסטע פון אַלע און די נעהנטסטע פון אַלע, און איז צוגעגאַנגען צו מיר, און האָט מיך געבענשט און האָט מיך געקושט און האָט אויסגעטהאָן איהרע פעריל און מיר אָנגעטהאָן. און אַלע האָבען מיר עפעס געוואונשען: מזל-טוב, מזל-טוב.

מלכה׳לע

(קושט איהר אין קאָפ):

מזל-טוב דיר, מיין קינד. האָסט די באָבע יענטע׳לע געזעהן אין חלום. די באָבע יענטע׳לע אַליין האָט דיר די פעריל אָנגעטהאָן, אַז זיי זאָלען דיך היטען פון שלעכטס. אַ גוטער סימן, מיין קינד. אַ גיטער סימן.

ר׳ מלך:

געה שלאָפען, מיין קינד, אַ שלעכטע צייט איז אויף דער וועלט געקומען. זאָג, מלכה׳לע, מיט איהר קריאת-שמע, און לעג זי שלאָפען.

מלכה׳לע:

יאָ, מיין קינד, אין אַזאַ צייט איז גוט, אַז מען שלאָפט און מען זעהט גוטע חלומות. זאָג מיט מיר קריאת-שמע, און לעג דיך, מיין קינד, אין ווינקעלע, זאָג: „אין דיין האַנד גיב איך איבער מיין נשמה, גאָט". (זי פיהרט זי אין א ווינקעל, פערשטעלט זי מיט קאָסטענס און אנדערע זאכען, זאָגט איהר אַן) הער נישט, מיין קינד, און זעה נישט, זיי זאָלען נישט וויסען, אַז דו ביסט דאָ.

ר׳ מלך:

געהט מיט גאָט׳ס בטחון. (אַב אין דער צווייטער קאַמער. די טריט הערען זיך פאַר דער טהיר). נו, שלמה, לאָז מיך, איך וועל זיי אליין דין וחשבון אָבגעבען. זיי האָבען מיך פאַר אַ עוסק בצרכי צבור געמאַכט. פון מיין האַנד זאָלען זיי פאָדערן.

(ער שטעלט זיך ביי דער וואַג. עס קומט אריין דער פאָלקאָווניק, סאָלדאַטען, הינטען ביי דער טהיר שלעפּט זיך נאָך דער פאַן דאַמבראַווסקי).

ר׳ מלך

(בויגט זיך פאַר איהם):

איך גריס דיך, פאַן נאַטשאַלניק.

דער פאָלקאָווניק:

נו, הערר בירגערמייסטער, האָסט צוגעשטעלט די זאַכען, וואָס מען האָט פערלאַנגט פון דיר? די צייט איז שוין לאַנג אַריבער.

ר׳ מלך:

שוין לאַנג, נאָך פאַר דער צייט. דאָס פאָלק איז גוט, דאָס פאָלק איז פרום. האָבען געוואוסט, אַז דעם מלכ׳ס חיל איז הונגעריג, אָבגעשפּאָרט דעם ביסען פון מויל, די ביסענס פון די קינדערלעכ׳ס מיילער אַוועקגענומען, די קישען פון די קעפּ, די שבת-לייכטערלעך, יעדער איינער וואָס האָט נור געקענט. קליינע קינדער האָבען זייערע יום-טוב-שטיוועלעך געבראַכט, דו זעהסט (ער ווייזט איהם די שבת-לייכטערלעך, די קינדערשע שטיוועלעך) אַלעס האָבען זיי פאַר דעם מלכ׳ס חיל אַוועקגעגעבען.

דער פאָלקאָווניק:

דאָס איז גוט, דאָס איז שען. האָסט אונז טריי געדיענט, הערר בירגערמייסטער. איך וועל עס צושטעלען אין די העכערע מאַכט, און דו וועסט קריגען אַ מעדאַל דערפאַר.

ר׳ מלך:

פאַר אַ מעדאַל? מיר האָבען נישט, חלילה, געטהאָן פאַר בעלוינונג, מענשען זיינען הונגעריג.

דער פאָלקאָווניק:

מיר וועלען זיך שוין אויסגלייכען דעריבער. סאָלדאַטען, חענגט די זאַכען. (ער נעהמט ארויס אַ פּאַפּיער און לעזט) פערציג פוד ברויט. הערר בירגערמייסטער, וואו זיינען זיי?

ר׳ מלך

(ווייזט אויף אַ פּאָר זעק פול מיט חלות און ברויט):

אָט, דאָ. אָבגעשפּאָרט האָט די בעפעלקערונג דעם ביסען פון מויל. און אָט די צוויי זעק פול מיט חלה און ברויט אָנגעפּאַקט.

דער פאָלקאָווניק:

דאָס איז אַלעס? (ער נעהמט די זעק): אידעל, דו לאַכסט— וועגט!

סאָלדאַטען

(וועגען):

דרייצעהן פוד מיט צעהן פונט.

דער פאָלקאָווניק:

וואו זיינען די איבעריגע זעק?

ר׳ מלך:

דאָס איז אַלעס, וואָס אונזערע אָרימע לייט האָבען געקענט צוזאַמענשלעפּען.

דער פאָלקאָווניק:

דו לאַכסט, איד. זאָג שנעל, וואו האָסטו בעהאַלטען די שפּייז און פּראָדוקטען פאַרין פיינד.—מען האָט שוין דערצעהלט פון אייך.

ר׳ מלך:

דו זאָגסט נישט גוט. מיר האָבען געטריי געדיענט אונזער מלך, דעם לעצטען ביסען פון מויל אַוועקגעגעבען, אַ חוץ אַ פּאָר אָרימע לייט, וואָס האָבען קליינע קינדערלעך אין דער היים. קליינע קינדער קענען דאָך נישט איבערטראָגען דעם צער פון הונגער. זיי האָבען געבראַכט דעם לעצטען ביסען ברויט, האָב איך זיי צוריקגעשיקט.

דער פאָלקאָווניק:

ביזט דאָך מודה אַליין, האָסט אַנדערע געגעבען צו בעהאַלטען. גאַנץ גוט, איך ווייס עס. (ער לעזט ווייטער פון פאפיער) צוואַנציג טויזענד רובעל און גאָלד, זילבער און קופער וואו זיינען זיי?

ר׳ מלך

(נעהמט א פעקעל):

אָט דעם פולען פאַק האָבען אונזערע אידען אָנגעפילט.

דער פאָלקאָווניק

(שיט אויס דעם פאַק, עס פאַלען אַרויס מעשענע לייכטערלעך א פאַר, איינינע זילבער-שטיקער, רבקה׳לע׳ס פעריל):

דאָס איז אַלעס? (ער הויבט אויף א פאַר מעשענע לייכטערלעך) איד, דו לאַכסט. שבת-לייכטערלעך האָסטו מיר געבראַכט? און מיט דעם ווילסטו מיך אָבנאַרען?

ר׳ מלך:

דאָס איז אַלעס. וואָס איך האָב געקענט פון די שטאָדט-לייט צוזאַמענעהמען. זיי האָבען געבראַכט דאָס לעצטע שטיקעל קופער, זילבערנע בשמים-ביקסלעך, וואָס זיי האָבען בירושה געהאַט. די שטאָדט איז ניט איבריגס רייך. מיין גאָלד און זילבער האָסטו דאָך נעכטען צוגענומען, א חוץ די שניר פעריל דאָ, וועלכע איך האָב נאָך געפונען אין מיין שטוב.

דער פאָלקאָווניק:

שווער ביי דיין גאָט, אַז דו האָסט נישט אין די לעכער, אין די קעלערס בעהאַלטען, אַז דו האָסט נישט אַנדערע געגעבען צו בעהאַלטען—וועל איך דיר גלויבען.

ר׳ מלך:

זיבעציג יאָהר האָב איך אָבגעלעבט און גאָט׳ס נאָמען דערמאָנט נור צום לויב. און איך וועל ווייטער נישט דערמאָנען גאָט׳ס נאָמען נור צום לויב.

דער פאָלקאָווניק:

..יז א סימן, אַז דו האָסט בעהאַלטען אין די די קעלערס פאַר׳ן פיינד, — אַז דו ווילסט נישט שווערען ביי דיין גאָט.

מלכה׳לע

(געהט צו צו ר׳ מלכ׳ן):

דו קענסט שווערען מיט א רוהיג האַרץ, מיר זיינען אָרימע לייט—אַלעס האָבען מיר זיי אָבגעגעבען.

ר׳ מלך:

גאָט׳ס נאָמען שטעהט העכער פון אונזער לעבען. מיר טאָרען נישט שווערען ביי זיין נאָמען אַפילו אויף געוויס. און ווער קען זאָגען געוויס, א חוץ ער?

דער פאָלקאָווניק:

איד, געדענק וואָס דו טהוסט, מיט דיין לעבען וועסטו מיר בעצאָהלען דערפאַר.

ר׳ מלך:

מיין לעבען איז אין גאָט׳ס האַנד.

דער פאָלקאָווניק:

סאָלדאַטען, נעהמט דעם איד! (די סאָלדאַטען רינגלען אַרום ר׳ מלכ׳ן. פון טהיר בעווייזט זיך פאַן דאַמבראָווסקי).

פאַן דאָמבראָווסקי:

פאַני נאַטשאַלניק, דער איד האָט טאַקע אין די קעלערס פערשטעקט דאָס גאָלד און זילבער. נור ווי קומען יענע אוצרות געגען דעם אוצר, וואָס ער האָט אין זיין שטוב! דער איד האָט איין בריליאַנט, וואָס איז מעהר ווערטה פאַר אַלע זיינע פערמעגענס. זאָל ער דיר דעם בריליאַנט אָבגעבען און דו וועסט איהם שענקען דאָס איבעריגע דערפאַר.

דער פאָלקאָווניק:

וואָס מיינסטו דערמיט, פאַן?

פאַן דאָמבראָווסקי

(נעהמט די פעריל):

דו זעהסט די פעריל? די פעריל האָט געטראָגען אַן אַלבאַסטער האַלז, וואָס איז רייצענדער פאַר פעריל. סלאָווע האָנאָרע! דו קענסט דיך פערלאָזען אויף מיר, איך בין א מבין אויף דעם שענעם געשלעכט. ער האָט דיר נישט די מאָס ברויט און

געלד צוגעשטעלט—מאַך מיט איהם אַ געשעפט. זאָל ער דיר די טאָכטער דערפאַר אָבגעבען און דו וועסט איהם שענקען דאָס לעבען.

דער פאָלקאָווניק.

איז זי ווערטה דעם בייט?

פאַן דאָמבראָווסקי:

קענסט דיך פערלאָזען אויף מיין געשמאַק.

דער פאָלקאָווניק

(צום איד):

נו, איד, האָסט געהערט וואָס דער פאַן פאָליאַק זאָגט, מאַכען מיר דאָס געשעפט?

ר׳ מלך

(ווערט בלייך, שווייגט לאנג, דאן זאָגט ער מיט אַ ציטערדיגער שטימע):

געגען ביר ביזטו שטאַרק, געוויס. וואָס בין איך? נור אַ צובראָכענער אַלטער איד. אָבער ביזטו אויך געגען איהם שטאַרק! (הייזענדיג צום הימעל) דו בעדאַרפסט יעצט זיין הילף. דו געהסט געגען אַ פיינד. אַ שטאַרקען און אַ גרויסען פיינד דער קיסר האָט דיר אָנפערטרויט זיינע מענשען, דו זאָלסט מלחמה פיהרען פאַר איהם. איז דאָס די קראַפט, איז דאָס דער זכות, מיט וועלכען דו וועסט געהן געגען דעם פיינד מלחמה האַלטען? — דאָס, וואָס דו בעליידיגסט אַן אַלטען אידישען טאַטען און צאַפּסט זיין בלוט? — מיינסט, אַז דאָס וועט זיין דיין זכות, דיין מאַכט, מלחמה צו פיהרען געגען אַ גרויסען און שטאַרקען פיינד?

דער פאָלקאָווניק:

וואָס האָסטו געזאָגט, איד? דו האָסט געוואַגט צו צווייפלען אין אונזער זיעג? דו שרעקסט אונז מיט דעם פיינד, וואָס וועט נקמה נעהמען פאַר דיר? דו ווייסט, וואָס דאָס הייסט? פעררעַט, איד, און דו ווייסט, וואָס סיקומט פאַר דעם? (ער מאַכט זיך מיט'ן פינגער איבער'ן האלז).

מלכה׳לע

(אַ דערשראָקענע):

מלך, מלך, וואָס טהוסטו, געדענק אַן גאָט!

שלמה:

ר׳ מלך, ר׳ מלך! דערצערנט ניט דעם הערר.

ר׳ מלך:

נאַראָנים, וואָס שרייט איהר? וואָס קען ער מיר טהאָן? איך האָב נור איין לעבען אַוועקצוגעבען, און איך קען שטענדיג קומען פאַר גאָט: „אַזוי איז געווען, משפט״. (צום פאָלקאָווניק) קענסטו אויך קומען פאַר גאָט? האָסטו גאָר נישט אויף דיין געוויסען? און דו בעדאַרפסט זיין גרייט. דו געהסט אין מלחמה אַריין, געגען אַ שטאַרקען און גרויסען פיינד!

דער פאָלקאָווניק:

איך האָב קיין צייט ניט מיט דיר צו רעדען, איד. (ער געהט צו צו איהם) וואו האָסטו דיין טאָכטער?

ר׳ מלך

(שטעלט זיך אַוועק פאַר דער טהיר):

אַ אידישער טאַטע גיט נור אָב זיין טאָכטער ווען מען הרג׳עט אים פריהער. (אין שטוב ווערט אַ גרויס געוויין. אידען קוקען אין די פענסטער אַריין, און פון דרויסען הערט זיך אַ געוויין. דער פאָלקאָווניק בעראַטה זיך עפּעס מיט׳ן פאַן דאָמבראָווסקי).

פאַן דאָמבראָווסקי

(צום פאָלקאָווניק אין דער שטיל):

פאַני נאַטשאַלניק, ווייסט, וואָס דער איד וויל? ער וויל די פעריל צוריק. עס איז איהם צו ביליג. ער וויל די פעריל צו צום טויש. — גיב איהם די פעריל, וועט ער די טאָכטער אַליין שיקען.

דער פאָלקאָווניק

(קוקט איהם אָן):

דער איד?

פאַן דאָמבראָווסקי:

עס איז אַ אידיש געשעפט. אידען מאַכען אָפט אַזעלכע געשעפטען — וואָס וועסטו פאַר געלד ביי דעם אידען נישט קריגען?

דער פאָלקאָווניק
(הויך צו ר' מלכ'ן):

איך ווייס, איד, וואָס דו ווילסט. ס'איז דיר צו ביליג. נו, דאָ האָסטו נאָך די פעריל צו. (ער וואַרפט אים די פעריל צו) און גרייט אָן די טאָכטער, איך וועל באַלד נאָך איהר מיי־נע זעלנער שיקען. סאָלדאַטען, קומט. (נעהמען די זאכען און געהען).

פאַן דאָמבראָווסקי
(לאכט צו ר' מלכ'ן):

אַזוי האָב איך עס נישט געמיינט, פאַני נאַטשאַלניק. די טאָכטער זאָל ער די פעריל אויפ'ן האַלז אָנטהאָן, ווען ער וועט זי שיקען צו דיר. חאַ, חאַ, חאַ, פאַניע זשידזשע. (געהט אב).

דער פאָלקווניק:
זאָל ער טהאָן וו׳ ער וויל, נור די טאָכטער זאָל ער שיקען.
(געהען אב מיט די זאכען און געלעכטער).

פאָרהאַנג.

דריטער אַקט:

דאָס זעלבע צימער—חי אין צווייטען ור׳ מלך.׳ רבקה׳לע, מלכה, דוד זיצט אין א ווינקעל ספּרי שטעלט דאָס פּנים מיט די הענד).

ר׳ מלך

(רבקה׳לע)

אַ גרויסע און ערנסטע צייט איז פאַרן אידען יעצט אויפגע־שטאַנען. איך האָב געמיינט, אַז גאָט וויל מיך נחת לאָזען דערלעבען דורך דיר אויף מיינע אַלטע טעג. ער האָט אַנ־דערש געמיינט. אידישע טעכטער זיינען שטענדיג בּרייט געווען צו קומען פאַר גאָט בּקדושה ובטהרה אין יעדען דור. ווער ווייסט? אפשר שיקט גאָט אויף דיר אַ נסיון, מיין קינד. בּיזטו, טאָכטער, בּרייט אָנצונעהמען דעם נסיון? גאָט נעהמט נור צו דאָס ריינע הארץ. קיין בּעהאַלטענעם געדאַנק. וועסטו נישט רחמנות האָבּען אויף דיינע יונגע טעג?

מלכּה׳לע

(וועלכע איז די גאַנצע צייט האלב פאַר׳חלש׳ט געווען אין אַ ווינקעל, רייסט זיך אויף):

מלך, וואָס זאָגסטו? וואָס מיינסטו?

ר׳ מלך

(בּערוהיגט זי):

די סכּנה איז נאָך נישט פאַר די אויגען, מלכּה׳לע. און כּל זמן דער חלף ליגט נישט אויפ׳ן האלז, האָבּען מיר נישט קיין רשות אַליין עס אַרויף צו לעגען. ווער ווייסט, אפשר זיינען מיר גאָר נישט ראוי דערצו. (אַ לאַנגע פּויזע). און ווער ווייסט, אפשר וויל ער גאָר נישט דעם נסיון. מלכּה׳לע, עס איז דאָך היינט בּיי רבקה׳לען אַ הייליגער טאָג, דער טאָג פון איהר חופּה, טהו זי אָן אין דער בּאָבּע יענטע׳לעס מלבּושים. שיט איהר אַש אויפ׳ן קאָפּ. מאַך איהר דאָס פּנים מיאוס, אפשר וועט גאָט טהאָן אַ נס און זיי וועלען זי נישט דערקענען אין דער הייליגער בּאָבּע יענטע׳לעס מלבּושים.

מלכּה׳לע

(לויפט שנעל צו צו אַ קאַסטען, נעהמט פון דאָרט אַרויס אַלט־מאָדישע קליידער):

קום, מיין קינד, שנעל. (זעצט זי אַוועק נעבּען זיך. טהוט איהר אָן די קליידער) דו בּיזט אַזוי שען, מיין טאָכטער. דער חסד חן

ליעגט אויף דיר אויסגעגאָסען. פאַר וואָס ביסטו אַזוי שען, מיין טאָכטער? פאַר וואָס האָט דיך גאָט נישט מיאוס גע-מאַכט? דאָס אַלעס האָט ער דיר געשאָנקען, אַז דו זאָלסט אין מענשענ׳ס אויגען איידעלקייט און חן דערוועקען, מיט דיינע כשר׳ע אידישע אויגען, וואָס וואָרקען ווי ביי אַ טויב מיט ליעבשאַפט. היינט, אַז דו וועקסט מיט דיין שענקייט אין מענשען שלעכטע געדאַנקען אויך, זאָל גאָט פון דיר דיין שענקייט צונעהמען. נישט אמת, רבקה׳לע? ביסטו ברייט גאָט דיין שענקייט צוריקצוגעבען?

ר ב ק ה ׳ ל ע:

יאָ, מאַמע, האַרציגע. יאָ, מאַמע, געטרייע.

מ ל כ ה ׳ ל ע:

צָט אַזוי, ביסטו אין דער באָבע יענטע׳לעס קליידער. ביסט אַן אַלט ווייב, מיין טאָכטער. נור די האָר דיינע, (זי צולאָזט זיי און קושט זיי) זיי זיינען אַזוי שוואַרץ. אַזאַ חן, אָהן עין-הרע, און צו וואָס? ליעבער וואָלטען זיי גרוי געווען, קאָר-לעס, אַז זיי זאָלען מענשענ׳ס אויגען נישט אַזוי אויפרייצען.— וואַרט, טאָכטער, אָט איז דער באָבע יענטעל׳ס הויב, איך וועל זיי בעהאַלטען הינטער דער הויב. (טהוט איהר אָן די הויב און בעהאַלט איהר די האָר הינטער דער הויב. קוקט זי אָן). רבקה׳לע, רבקה׳לע, ביסט דאָך אַן אַלטע ווייב!

מ ל כ ה ׳ ל ע:

מלך, איך האָב אָנגעטהאָן אונזער טאָכטער אין דער באָבע יענטע׳לעס קליידער.

ר׳ מ ל ך:

און איך וועל איהר אָנטהאָן דער באָבע יענטעלע׳ס פּעריל. (ער זוכט די פעריל און געפינט זיי אויף דר׳ערד). די פּעריל, מיט וועלכע מען האָט דיך פערשעהמט, מיין טאָכטער, און מיין בלוט געצאַפּט פאַר גאָט. ווייסטו, פאַר וואָס די פּעריל זיי-נען הייליג? די באָבע יענטע׳לע האָט אויף זיי אַ חלף געטראָגען. (ער נעהמט ארויס אַ צוגעמאַכטען חלף). אָט דעם חלף האָט די באָבע יענטע׳לע געטראָגען אויף די פּעריל. אַ שלעכטע צייט איז דענסטמאָל ביי אידען געווען

אידישע טעכטער אין סכנות, האָט די באָבע יענטע׳לע אַ חלף אָנגעטהאָן אויף איהרע פּעריל, אַז זי זאָל קענען יעדען אויגענבליק פאַר גאָט אין ריינקייט קומען, בקדושה ובטהרה. די מענשען האָבען נור די פּעריל געזעהן, דער חלף איז ביי איהר געווען פערשטעקט—און די פּעריל מיט׳ן חלף טהו איך דיר אָן, מיין טאָכטער. (ער טהוט איהר אָן די פּעריל).

מ ל כ ה ׳ ל ע

(דערשראָקען):

מלך!

ר׳ מ ל ך:

קיין איין מינוט נישט פריהער, רבקה׳לע, אונזער לעבען איז נישט אין אונזער רשות, נור ווען דו וועסט זעהן, אַז די סכנה איז נאָהנט, אַז גאָט וויל דיין קרבן, זאָלסטו געדענקען, אַז אויף דיינע פּעריל הענגט אַ חלף, און דו זאָלסט קומען פאַר גאָט בקדושה ובטהרה. זאָגסט מיר צו, מיין טאָכטער?

ר ב ק ה ׳ ל ע:

יאָ, טאַטע. איך וועל קומען פאַר גאָט בקדושה ובטהרה.

ר׳ מ ל ך:

בין איך רוהיג. (ער קושט איהר אויפ׳ן קאָפּ) געה, מלכה׳לע, געה בענטש דיין טאָכטער פאַר דער חופּה, עס ווערט שפּעט. איך האָב מורא, זיי וועלען באַלד קומען צו געהן.

מ ל כ ה ׳ ל ע

(געהט צו און לעגט ארויף די הענד אויף איהר קאָפּ): נעהם צו מיין קרבן, וואָס איך ברענג דיר מיט מיינע אייגענע הענד פאַר דיין ליעבען נאָמען. יעצט בין איך ווי אברהם אבינו, און ווען יצחק איז געווען אַן איין-און-איינציקער, איז דאָך מיין טאָכטער אויך אַן איין-און-איינציגע. (זי פאַלט אויף דער טאָכטער׳ס קאָפּ און וויינט).

ר מ ל ך:

מלכה׳לע, ס׳איז נישט שען צו קומען צו גאָט אין בית-המקדש אַריין מיט׳ן קרבן אין דער האַנד און וויינען.

מלכה׳לע:

עס איז פאַר פרייד, מלך. עס איז דאָך ביי מיר חתונה היינט. איך גיב דאָך מיין טאָכטער אויס, בקדושה ובטהרה. (זי פאַלט ווידער אויף רבקה׳לעס קאָפּ און וויינט).

רבקה׳לע:

מאַמע, דו האָסט מיר שטענדיג געזאָגט, אַז ווען מען קומט פאַר גאָט, בעדאַרף מען קומען מיט אַ פרעהליך האַרץ, פאַר וואָס מאַכסטו מיך טרויריג, מאַמע, בעפאָר איך געה צו גאָט?

מלכה׳לע:

ס׳איז פאַר פרייד, מיין קינד. (כאַפּט זיך אויף) דוד׳ל, דוד׳ל, דו ביסט דאָך אויך מיין קינד, דיר איז דאָך שווערער פאַר אונז אַלעמען.

ר׳ מלך:

דוד טראָגט דעם נסיון ווי אַ איד

דוד׳ל

(מיט טרעהרען אין די אויגען):

איך שווייג, איך זאָג גאָר נישט.

מלכה׳לע:

געזעגען דיך, דוד׳ל, מיט דיין כלה, עס איז געקומען די צייט.

ר׳ מלך:

יאָ, צו וואָס זאָלסטו צוזעהן דעם צער, געה אין בית־המדרש אַריין, בעט צו גאָט מיט דיין צובראָכען האַרץ, אפשר וועט ער דיך הערען.

דוד׳ל:

שווער, ווי אַזוי קען איך יעצט אַוועקגעהן? איך וועל נישט אַוועקגעהן.

ר׳ מלך:

עס איז גלייכער אַזוי. געזעגען דיך מיט רבקה׳לען.

מלכה׳לע:

רבקה׳לע, געזעגען דיך מיט דיין חתן.

רבקה׳לע

(האַלב פערשעהמט):

דוד׳ל:

דוד׳ל:

רבקה׳לע! (קוקען זיך אין די אויגען).

ר׳ מלך:

דוד, זיי אַ איד.

מלכה׳לע:

לאָז איהם וויינען, לאָז איהם וויינען.

ר׳ מלך:

גיי, דוד, אין בית־המדרש—דו וועסט נישט געהן מיט דעם כּות, וואָס זיי, דוד, דו ביסט אַ איד. דו וועסט נישט זיין קיין אובד עצמו לדעת, דוד, געדענק! (דוד אַב)

שלמה

(פאַלט אריין):

מלכה׳לע, ר׳ מלך, געדענקט אָן גאָט, בעהאַלט רבקה׳לען, זיי געהען, זיי געהען.

מלכה׳לע

(נעהמט רבקה׳לען):

זעץ דיך אַוועק מיט מיר, טאָכטער. (זעצען זיך ביידע אַוועק, זאָקען שטריקען. ר׳ מלך זעצט זיך ביים טיש, נעהמט אַ סידור און זאָגט מיט אַ צובראָכען האַרץ תהלים). „אשרי האיש אשר לא הלך״...

שלמה

קוקט אויף רבקה׳לען):

ווער איז דאָס? איך דערקען דאָך זי גאָר נישט. (מיט שרעק) די הייליגע רביצין יענטע׳לע איז פון קבר אויפגעשטאַנען! (קיינער ענטפערט איהם נישט אַב. עס קומען אריין פיער סאָלדאַטען מיט אַן עלטסטען. דער עלטסטער האַלט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד, קוקען זיך אין דער שטוב אום, דערזעהען די צוויי ווייבער, ציהען די אַקסלען אויף. דער עלטסטער לייענט פון׳ם פּאַפּיער): אַ יונג אידיש מיידעל, מיט שוואַרצע האָר און שוואַרצע אויגן, אַכטצעהן יאָהר אַלט, אין אפּריל אָנגעטהאָן. (קוקט זיך איין צו מלכה׳לען) די איז עס נישט. (געהט צו צו רבקה׳לען) די טראָגט, אמת, פּעדיל, נור אַכטצעהן יאָהר איז זי נישט אַלט.

ש ל מ ה

(אין שרעק, מיט שפּאַט):

אַהאַ, אַהאַ, איך מיין, ווען מיין זיידע איז נאָך אַ קליין אינגעל געווען, איז זי שוין עלטער געווען פון אַכטצעהן יאָהר.

ע ל ט ס ט ע ר

(צו שלמה'ן):

זאָג, איד, וועלכע פון זיי איז עלטער?

ש ל מ ה:

איינע פון זיי איז מיין באָבע'ס מאַמע געווען, און די אַנדערע איהר מוהמע.

ע ל ט ס ט ע ר:

מיין קאָמאַנדיר האָט דאָך ביי אייך געזעהן אַן אַכטצעהן יעהריג מיידעל, נאָך וועלכער ער האָט מיך געשיקט.

ש ל מ ה:

אייער קאָמאַנדיר איז אוודאי שיכור'לעך געווען און אַז עס איז וואַרים אין קאָפּ, ווייסט איר דאָך. —

ע ל ט ס ט ע ר:

עס וואָלט אַ יושר געווען, אַז מען זאָל איהם די צוויי אַלטע ווייבער צום באַל ברענגען. כ'לעבן, ער האָט זיי עהרליך פערדיענט. יעדענפאַלס, אונזער בעפעהל מוז מען אויספיהרען. זאָג, איד, וועלכע פון זיי איז די מאַמע און וועלכע די טאָכטער?

ש ל מ ה:

אָט די (ער ווייזט אויף מלכה'לען) איז די מאַמע און די (אויף רבקה'לען) איז די באָבע יענטע'לע.

ע ל ט ס ט ע ר

(קוקט זיך איין צו מלכה'לען):

ווי אַ מאַמע זעהט די אויס, נור די, ווי אַ באָבע, עפּעס נישט. דאַכט זיך אויגען האָט זי שוואַרצע, אַ פּנים אַ יונגס און אַן אַלטקייט וועהעט עפּעס דערפון. נור קיין אַכטצעהן יאָהר איז זי נישט אַלט — קאַמעראַדען, קומט, מיר וועלען

אין די קעלערס זוכען. דאָ בלייבן צוויי — איהר זאָלט די ווייבער היטען. (ער לאָזט איבער צוויי סאָלדאַטען) איד, ווייז, וואו דער קעלער איז.

ש ל מ ה:

דאָ, קומט מיט מיר. (ער פיהרט זיי אין קעלער אראָב).

ע ר ש ט ע ר ס אָ ל ד אַ ט:

די באָבע געפעלט מיר נישט. (קוקט איהר אין די אויגען אריין). אַ פּנים האָט דאָס ווי אַ יונג קינד, אויגעלאַך ווי די טייבעלעך, און אָנגעטהאָן איז דאָס ווי אַן אַלטע באָבע.

צ ו ו י י ט ע ר ס אָ ל ד אַ ט:

געה, נאַר, ווייבער, אַז זיי קומען אויף דער עלטער, ווערען זיי צוריק ווי קינדער. די אויגען ווערען ביי זיי מילד ווי ביי קליינע קינדערלעך און די שנאָבעלעך מיט די גאָמבעלעך, ווי ביי איין-יעהריגע.

ע ר ש ט ע ר ס אָ ל ד אַ ט:

דו האָסט רעכט, האָב איך אַ באָבע אין דער היים, וויעגט זי מיין קינד—קוק איך זי אַמאָל אָן, דאַכט זיך מיר, אַז עס איז מיין וואַסילעס פּנים. (צו רבקה'לען) זאָג, באָבעלע, אַ סך קינדערלעך האָסטו שוין אין דיין לעבען אויסגעוויעגט?

ר ב ק ה'ל ע

(הערט נישט, זאָגט ווי אַן אַלטע אידענע):

וואָס... וואָס... (צו דער מוטער) מאַמע'לע, מאַמע'לע, וואָס זאָגען זיי... ניין, די צייהן זיינען ביי מיר אַלט... שווער ברויט צו קייען.

צ ו ו י י ט ע ר ס אָ ל ד אַ ט:

וואָס האָסטו דיך אַוועקגעשטעלט ביי דער באָבע'ן, זעהסטו, אַז זי איז בלינד אויף די אויגען און טויב אויף די אויערען, הערט נישט און זעהט נישט.

ע ר ש ט ע ר ס אָ ל ד אַ ט:

לאָז אָב, עס איז גוט מיט אַן אַלטער באָבע'ן דאָס הארץ אויסצורעדען זיך. קוק איך אויף איהר, מיין איך, אַז איך בין אין דער היים, ביי אונז אויפ'ן דאָרף, און מיין אַלטע באָבע, וואָס האָט נאָך נאַפּאָלעאָנען פון דאָרף מיט אַ פאַנ-

טאָפּעל געיאָגט, זיצט אונטער׳ן אויוועֶן און דאָס קינד מיט דער קאַץ שפּיעלען זיך ביי איהר צו פוסענס, און זי בעט זיך עפּעס מיט די אָהן־צייהניגע יאַכלען, אַז איך זאָל זי אין דרויסען פיהרען, אויף דער זון וואַרעמען. (צו רבקה׳לען) וואָס ווילסטו, באָבע׳לע? אַז איך זאָל דיך אין דרויסען פיה־רען, אין דער זון דיך אַוועקזעצען? אַ שענער טאָג, וואָס?

רבקה׳לע:

וואָס זאָגען זיי, מאַמע׳לע? (צום סאָלדאט) ניין, מיין אייניקעל, נישט גוט אויף דער עלטער צו קומען, די ביינער ברעכען, עס ווילט זיך רוהען. (די סאָלדאטען לאַכען גוטמוטהיג).

צווייטער סאָלדאַט:

נו, קום אַוועק, וואָס האָסטו דיך צוגעטשעפּעט, זעהסט, זי האָט מורא פאַר דיר.

ערשטער סאָלדאַט:

לאָז געמאַך, עס דערמאָנט זיך אָן אַלטע צייטען. (צו רבקה׳לען) ווילסט עסען? יאָ? (ער היל איהר ברויט געבען).

רבקה׳לע:

דעם אויוועֶן אונטערהייצען, יאָ, מיין קינד, עס ברעכט אין די ביינער. עלטער איז קיין געלעכטער. (די סאָלדאטען לאַכען. עס קומען צוריק אריין דער עלטסטער מיט די צוויי סאָלדאטען און שלמה)

עלטסטער:

דער טייוועל ווייסט, וואו די אידענע האָט די טאָכטער בע־האַלטען! דורכגעזוכט דאָס גאַנצע הויז, סיידען זיי האָבען זי ערגעץ אונטער די ספּאָדניצעס בעהאַלטען אָדער די באָ־בע איז די טאָכטער.

ערשטער סאָלדאַט:

זי איז אַן אַלטע באָבע, האָבען מיר דאָ מיט איהר שפּאַס געהאַט.

צווייטער סאָלדאַט:

הערט נישט און זעהט נישט—גיט מען איהר ברויט, מיינט זי אַ וואַרעמען אויוועֶן.

עלטסטער:

דאָס אונזעריגע אָבגעטהאָן, זאָל ער אַליין קומען זי זוכען (ער לעזט פון פּאַפּיער) אַ יונג מיידעל, אַכטצעהן יאָהר אַלט, מיט שוואַרצע האָר און שוואַרצע אויגען—אַזעלכע ניט גע־פונען. דעם פּראָטאָקאָל אונטערגעשריבען. (שרייבט אונטער דעם פּראָטאָקאָל. קאָמאַנדעהועט) קאַמעראַדען, גלייך געשטעלט. (זיי שטעלען זיך גלייך) איינס, צוויי, דריי, געגאַנגען. (די סאָלדאטען לאָזען זיך געהן).

ערשטער סאָלדאַט:

האָט מיר אַ גוטע נאַכט, באָבע לעבען, און חלומ׳ס פון יונגע יאָהרען.

צווייטער סאָלדאַט:

ווען איהר זיינט אַ יונג מיידעל געווען און די בחורים אין די פעלדער נאָכגעלאָפען. (געהען אב).

מלכה׳לע

(הויבט אויף די הענד צום הימעל):

ווי דאַנק איך דיר, רבונו של עולם, פאַר דעם חסד. דאָס האָט זיך די באָבע יענטע׳לע געמיהט, אַז זיי זאָלען זי נישט דערקענען.

ר׳ מלך:

און זעהסטו, מיין ווייב, האָט גאָט גאָר נישט געוואָלט צו־נעהמען אונזער קרבן. נור עס מאַכט נישט, טאָכטער, קוים, האָסטו דיין האַרץ געשענקט, איז געגליכען ווי דו וואָלסט דעם קרבן געבראַכט.

שלמה:

רבקה׳לע, ווי האָסטו דיך געקענט אַזוי פאַרשטעלען און נאָכמאַכען אַן אַלטע אידענע? איך האָב דאָך געמיינט, אַז דו ביסט אַן אַלטע אידענע.

רבקה׳לע

(רעדט ווייטער ווי אַן אַלטע פרוי):

איך ווייס נישט. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין שוין אַזוי אַלט ווי אַן אַלטע פרוי. איך בין דאָך אויף דער עלטער געקומען.

מלכה׳לע
(דערשראָקען):

וואָס רעדסטו, טאָכטער, ביסט דאָך נאָך אַ יונג מיידעל. דאָס האָב איך דאָך דיך נור אָנגעטהאָן אין דער באָבע יענטעלע׳ס קליידער, כּדי זיי זאָלען דיך ניט דערקענען.

רבקה׳לע:

מיר דאַכט זיך, מאַמע, אַז די קליידער פּאַסען מיר, אַז איך האָב זיי שטענדיג געטראָגען. איך בין דאָך אַן אַלטע פרוי

מלכה׳לע:

וואָס רעדסטו, דיינע האָר זיינען דאָך נאָך שוואַרץ, איך האָב דאָך נור אַן אַלטע הויב דיר אָנגעטהאָן. קום, טאָכטער, איך וועל דיר די הויב אויסטהאָן און דו וועסט באַלד ווידער אַ יונג מיידעל ווערען. (מיט אַ דערשראָקען הארץ) דאָס קינד שרעקט מיך.

שלמה:

טהוט דאָס נישט, מלכה׳לע, זיי קענען נאָך באַלד ווידער צוריקקומען.

מלכה׳לע:

וואָס רעדסטו, וואָס שרעקסטו מיך איבער, זיי האָבען דאָך שוין געזוכט, זי איז דאָך ניט געווען.

רבקה׳לע:

האָב נישט קיין מורא, מאַמע, איך בין דאָך שוין אַן אַלטע פרוי. עס איז מיר, ווי איך וואָלט שוין הונדערט יאָהר געלעבט. מיין האַרץ איז מיר אַזוי שווער, און דער רוקען ברעכט מיר. איך וויל אַ שטעקען. די אויגען זיינען מיר טונקעל, איך זעה נישט — עס איז מיר אַזוי, ווי איך וואָלט שוין אַזוי אַלט געווען.

מלכה׳לע
(מיט שרעק):

וואָס רעדסטו, מיין קינד? דו וועסט זעהן, מיט גאָט׳ס הילף, מיר וועלען דורכקומען די שלעכטע צייטען. גאָט זאָל אונז נור כּוח געבען. גיב מיר דיין קאָפּ, וועסט זעהן, אָט באַלד וועסטו ווערען צוריק יונג, רבקה׳לע, שרעק דיך נישט,

שרעק דיך נישט, מיין קינד. (זי טהוט איהר אויס די הויב און די האָר זיינען גרוי) וואָס איז דאָס? (מיט שרעק) מלך, מלך! זעה, די האָר, די האָר זיינען גרוי! זי איז גרוי געוואָרען אונטער דער הויב!

ר׳ מלך
(בעטראַכט זי):

זי איז פאַר שרעק גרוי געוואָרען, מיין קינד.

מלכה׳לע
(פאַלט אויף איהר טאָכטער און הויבט זי אָן שרעקליך צו קושען מיט גרויסע טרעהרען):

מיין קינד, מיין כּלה־מיידעל, אַן אַלט ווייב, טאַטע, פאַר וואָס? מלך, מלך, זעה, וואָס זיי האָבען אויס דעם קינד געמאַכט. אַן אַלט ווייב.

ר׳ מלך
(געהט צו צו איהר און לעגט דעם קאָפּ ארויף אויף איהר):

גאָט האָט דיר די שענקייט צוגענומען און די ריינקייט געשאָנקען. די גרעסטע מתנה פון גאָט. קיינער וועט איהר שוין נישט קענען טהאָן קיין שלעכטס. ריין און הייליג איז מיין קינד. (ער קושט איהר דעם קאָפּ). מיין טאָכטער, מיין ריינע. אַ מיידעל פון אונזער משפחה האָט נור איינמאָל אין לעבען געטראָגען די באָבע יענטעלע׳ס פּעריל, ווען זי איז אַ כּלה געווען, דו ביסט ווערט, אַז דו זאָלסט שטענדיק טראָגען די פּעריל. קום, מיין טאָכטער, פרום ביסטו ווי די באָבע יענטע׳לע. זעץ דיך דאָ, נעבען מיר ביים טיש, די ספרים זאָלען ליגען ארום דיר, ווי זיי זיינען געווען אַרום דער באָבע יענטע׳לע. (ער פערשפּרייט ספרים ארום איהר) ביסט אַזוי הייליג, ווי זי, און דו זאָלסט אומגעהן מיט די ספרים, ווי זי. זעץ דיך, מיין טאָכטער. (ער זעצט זי אַוועק).

דוד׳ל
(קומט אריינצולויפען מיט פרייד):

רבקה׳לע, רבקה׳לע, זיי האָבן דיר גאָר נישט געטאָהן, געלויבט איז גאָט. (ער קוקט זיך אום, ווי ער וואָלט זי געזוכט).

מלכה׳לע

(שווייגט און וויינט).

ר׳ מלך

(ווייזט אויף רבקה׳לען):

דאָס איז רבקה׳לע.

דוד׳ל:

וואָס? (ער געהט צו צו איהר). רבקה׳לע, מיין כלה, ניין, ניין...

ר׳מלך:

דיין כלה איז אַ כשר׳ע אידישע טאָכטער.

דוד׳ל:

מיין רבקה׳לע...

רבקה׳לע:

איך ווייס ניַשט, וואָס דו זאָגסט, איך בין אַן אלט ווייב.

(פון דרויסען הערען זיך טריט).

ר׳ מלך:

רבקה׳לע, יעצט מעגען זיי קומען.

מלכה׳לע:

וואָס ווילען זיי נאָך פון מיין קינד — זיי האָבן זי דאָך שוין גע׳הרג׳עט?

ר׳ מלך:

יעצט קענסטו רוהיג זיין, מיין ווייב. די סכנה איז שוין פאַרביי. (עס קומט אריין דער קאָמאַנדיר, הינטער איהם פאַן דאָמבראָווסקי מיט די פריהעריגע זעלנער).

דער קאָמאַנדיר

(בייז):

שוין דאָס צווייטע מאָל נאַרסטו מיך אָב, איד, זאָג, וואו האָסטו דיין טאָכטער?

ר׳ מלך

(ווייזט אויף רבקה׳לען, וועלכע זיצט מיט גרויע האָר ביי די ספרים):

דאָס איז מיין טאָכטער, העדר קאָמאַנדיר.

דער קאָמאַנדיר

(קוקט זי אַן פאַרוואונדערט):

דאָס? דאָס איז דאָך אַן אַלטע באָבע. — הע, פאַן, וואָס איז דאָס?

פאַן דאָמבראָווסקי

(לאַכט):

אַהאַ, דער איד האָט זי פאַרשטעלט, האָט איהר אַש אויפ׳ן קאָפּ געשאָטן און אַלטע קליידער אָנגעטהאָן, געמיינט, מען וועט זי נישט דערקענען. — שענקייט לייכט פון הינטער אַש אַפויר, אָט וועל איך איהר באַלד דעם קאָפּ אָבוואַשען, פון פנים די בלאָטע אָבווישען און אונטער מיינע הענד וועט איהר יונג האַרץ ווידער אָנהויבען קלאַפּען. די פאַנענקע איז דאָך אַ יונג, שען מיידעל. איך קען דאָך זי. (ער פרובט צו געהן צו איהר, בלייבט אָבער פון דערווייטענס שטעהן) וואָס גלאַנצט דאָס אויף איהר, ניבאָ טאָ אין עס יאָ זי, ניבאָ טאָ נישט. (ער געהט נאָך אַ מאָל צו צו איהר, בלייבט אָבער פון דערווייטענס שטעהן) זי, — ניין אַן אַלט ווייב. דער איד האָט איר כישוף אָנגעטהאָן. פאַני נאַטשאַלניק, דער איד האָט אויס איהר אַן אַלט ווייב געמאַכט.

דער קאָמאַנדיר:

אָ, פאַני פאָליאַק, איך קען מיך אויף די זאַכען. האָסט מיט דעם איד שותפות געמאַכט, די פּעריל אויסגענאַרט — סאָלדאַטען, נעהמט דעם פאַן. (סאָלדאַטען רינגלען ארום פאַן דאָמבראָווסקי).

פאַן דאָמבראָווסקי:

פאַני נאַטשאַלניק, וואָס רעדסטו, סלאָווע האָנאָרע, ווי איך בין אַ פאָליאַק — דער איד האָט איהר כשוף אָנגעטהאָן, זי איז דאָך אַ יונג מיידל געווען, — סלאָווע האָנאָרע.

דער קאָמאַנדיר:

עס איז אַ יונג מיידעל געווען און מיט אַ מאָל אַלט געוואָרען? אויס וועמען מאַכסטו דאָס געלעכטער, פאַן? האָסט פון קאָזנאַטשייסטווע געלד אויסגענאַרט, מיט די אידען שותפות

געמאַכט, אויס אַ פּאָלקאָווניק דאָס געלעכטער געמאַכט, ווי האָסטו געוואַגט? טייער וועסטו מיר באַצאָלען דערפאַר.— פיהרט איהם אַוועק, דעם פאַן. (די סאָלדאַטען פיהרען איהם ארויס). און דו, איד, נעהם צונויף דיינע אידעלעך, אין צוועלף שעה אַרום זאָל זיך מיר קיין איד אין שטאָדט נישט געפינען. דו הערסט? יעדער איד, וואָס וועט אין שטאָדט איבערבלייבען, וועט פון מיר מיט'ן טויט אַוועק־געהן. סאָלדאַטען, קומט — איהר זאָלט מיר בעצאָהלען דערפאַר. (אָב מיט די סאָלדאַטען).

ר׳ מלך

(הויבט אויף די הענד):

וואָס קענסטו מיר טהאָן, אַז גאָט האָט מיר געהאָלפען און מיין טאָכטער איז אַ כשר אידיש קינד געבליבען. קומט, מיינע קינדער, קומט! (ער נעהמט די חתן־כלה פאַר די הענד): לאָמיר דאַנקען און לויבען גאָט פאַר דעם חסד, וואָס ער האָט געטהאָן מיט אונז.

פאָרהאַנג.

פיערטער אַקט.

אַ ברייטער וועג, בעזעצט מיט טאָפּאָלען, נאַכט. פעלדער ארום. פון די פעלדער הערט זיך פון צייט צו צייט אַ בּאַראַבּאַן, אַ זעלנערישע טראָמ־פּייט בלאָזט צו אַטאַקע. אידען קומען אָן מיט טאָלקאַצען אין די הענד. צו ערשט איינצעלנע, ווי זיי וואָלטען זיך דורכגעשלייכט, האַלטען ליכט־לעך אין די הענד און באַלויכטען זיך דעם וועג.

עטליכע אידען

(רופען מיט א פערשטיקטער שטימע):

דאָ געהט, דאָ קומט, פאַמעליך, פאַמעליך, בויגט אראָב די קעפּ.

אנדערע:

דער וועג איז אין סכנה, וואו געהט איר?

נאָך איינער:

בעהאַלט די יונגע קינדער.

ערשטער:

זעהט, זיי זאָלען נישט שרייען, מיר קענען, חלילה, נאָך אַלע אומגליקליך ווערען.

צווייטער:

פערשטעלט זיי מיט הענד די מיילער.

די ווייבער

(קומען אָן, מיט פעקלעך):

טאַטע אין הימעל, העלף, העלף! (א פאָר יונגע לייט שלעפּען א וואָגען, אויף דעם וואָגען געפינען זיך ווייבער און קינדער. נאָכ'ן וואָגען געהט נאָך ר' מלך, אלט און קראַנק, קוים וואָס ער שלעפּט זיך אויף די פיס, אָנגעלעהנט מיט איין האַנד אויף שלמ'הס אַקסעל, די צווייטע אויף מלכה'לעס. הינטער איהם די טאָכטער רבקה'לע, אין שוואַרצען אָנגעטהאָן, מיט א געבויגענעם קאָפּ צו דר'ערד. איינער פון זיי האַלט א ספר תורה אין א טלית איינגעהילט. ר' מלך בלייבט שטעהן, ער לאָזט זיך שוואַך אַרונטער אויף די פיס).

שלמה

(רופט):

עולם, עולם, האַלט א מינוט. ר' מלך קען נישט ווייטער געהן. (דער עולם האַלט זיך צוריק, זאַמלען זיך אַרום ר' מלכ'ן און פרעגען אין שרעק): וואָס איז געשעהן?

ר' מלך

(רופט מיט די לעצטע קרעפטן):

אידען, וואָס טהוט איהר? געהט, געהט — דער וועג איז אין סכנה.

דודי׳ל
(רופט):
דעם וואָגען גיט אַהער! ר׳ מלך איז שוואַך, ער קען ווייטער ניט געהן.

איינער:
לאָזען די ווייבער אַראָבגעהן פון וואָגען, די טויטע מיט די קליינע קינדער קען מען דאָך ניט ריהרען.

נאָך איינער:
יאָ, די ווייבער זאָלען אַראָבגעהן, מאַכט פּלאַץ פאַר ר׳ מלכ׳ן.

ר׳ מלך:
שלמה, וואָס טהוסטו? ניין, אידען. ניין. די פרויען זיינען קראַנק, די קינדער זיינען שוואַך, איך בין נאָך, גאָט צו דאַנקען... (ער וויל זיך אויפהויבען פון דר׳ערד און קען נישט).

איינינגע:
לאָז מען זיך דאָ אַ ווײַלע אָבשטעלען אָברוהען, בּיז ר׳ מלכ׳ן וועט בעסער ווערען.

אַנדערע:
סיי ווי סיי זיינען די ווייבער מיד. אידען, לאָמיר דאָ אַ ווײַלע אָברוהען. די קינדער קענען נישט געהן אַזוי פיעל. (זעצן זיך אַלע אויפן וועג).

ערשטער בעל־הבית:
פאַר וואָס שטראָפט אונז גאָט אַזוי? פאַר וואָס? פאַר וואָס? (ער ברעכט זיך די הענד, אַלע שווייגען).

איינער:
ער איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט.

אַ שטימע:
ווער ווייסט, אויב עס זעהט ווער אונזערע יסורים, ווער ווייסט, אויב עס הערט זיי ווער, אויב עס איז דאָ אַ האַנד, וואָס צעהלט זיי; ווער קען זאָגען?

אַ אידענע:
אידען, וואָס רעדט איהר, חלילה? עס מוז דאָך עפּעס זיין אַ טעם אין אונזערע יסורים, אַז נישט, חלילה, צו וואָס? צו וועמען?

אַן אַנדערע:
ווער קען זאָגען אויף געוויס?

די אידענע:
געוואַלד, אידען, וואָס רעדט איהר? מען קען דאָך משוגע ווערען. (פּויזע).

אַ פרומער:
לעסטערט גאָט! דערצאָרנט איהם!—ס׳איז אייך נאָך ווייניג?

אַ יונגער מאַן:
אפשר איז גלייכער אַזוי, ווי איוב. ס׳איז דאָך בעסער דער טויט, איידער די שאַנד.

ר׳ מלך
(שטאַרקט זיך):
קלאָגט, קליינע אידען, קלאָגט, וואָס גאָט האָט אייך אידען בעשאַפען. (ער הויבט אויף די הענד צום הימעל). איך דאַנק און לויב דיר, גאָט, פאַר די יסורים, וואָס מיר ליידען, דערפאַר וואָס מיר געהען אין דיין וועג. דאָס איז די גרויסע מתנה, וואָס דו האָסט אונז געשאָנקען, אַז מיר זאָלען טראָגען דעם צער פון דער וועלט, דערפאַר וואָס זי איז נאָך ניט צוגעקומען צו דעם שלמות, ווי דו האָסט געוואָלט. אין אונז שיקען די פעלקער זייערע פיילען, אויס כעס, וואָס דו פיהרסט זיי ביד חזקה אויף דעם גערעכטען וועג, צו דעם אמת׳ן ציעל. קלאָגט, קליינע, וואָכענדיגע אידען! איהר האָט פערגעסן דעם טעם דערפון. בעל כרחכם וועט ער אייך נויטען, אידען צו זיין. איר זייט נישט אַליין, איר זייט נור אַ רינג אין דער קייט. מיר אַלטע אידען, מיר פרומע אידען, מיר פיהלען דעם חסד, וואָס גאָט טהוט מיט אונז. מיר האָבען זיך בעדאַרפט אָננעהמען ביי די הענד און טאַנצען פאַר איהם אַ טאַנץ און זינגען צו איהם אַ לויב,

וואָס ער האָט אונז בעשאַפן אידען. שוין, יעצט, איך מיטען ברען פון אונזערע יסורים און צרות — האָבען מיר בעדאַרפט זינגען און טאַנצען. (דער וואָגען הויבט זיך אָן צו באַוועגען, די אידען געהען מיט. ר׳ מלך פרובט מיטגעהן, מאַכט אייניגע טריט, בלייבט ווידער שטעהן).

דודיל און שלמה:

שטעהט, נעהמט ר׳ מלכ׳ן אויף דער פוהר אַרויף. ר׳ מלך איז ניט געזונד.

אייניגע אידען

(געהען צו צו איהם):

קומט, ר׳ מלך, אויף דער פוהר אַרויף, שנעל. (רופען) ברענגט דעם וואָגען!

ר׳ מלך:

אידען, געהט, געהט — איך וועל שוין בלייבען אויפ׳ן וועג. איך בין סיי ווי סיי אַן אלטער, שוואַכער מאַן, זאָט מיט טעג.

מלכה׳לע:

מלך, וואָס רעדסטו?

שלמה און די אידען:

ר׳ מלך, וואָס רעדט איר? ס׳איז דאָך סכנות נפשות. — דעם וואָגען אַהער, ווייבער אַראָב, לאָזט ר׳ מלכ׳ן אַרויף!

ר׳ מלך:

געהט, אידען, איך בין גוזר אויף אייך, ראַטעוועט זיך דאָס לעבען. ראַטעוועט די יונגע, די קינדער. דער וועג איז אין סכנה, יעדען אויגענבליק קענען זיי אונז אָנטרעפען, געהט, געהט! (אַ טהייל געהען. ר׳ מלך בלייבט איבער. פאַלט צו דער ערד).

מלכה׳לע

(שרייט):

אידען, ר׳ מלך געהט אויס! וואַסער גיט, אַ לאַמטער אַהער!

די אידען

(לויפען צוריק, ברענגען אַ לאַמטער מיט וואַסער):

ר׳ מלך, ר׳ מלך, ווי לאָזט איהר אונז אין אַזאַ שווערער צייט?

ר׳ מלך

(מאַכט מיט די הענד):

געהט, געהט...

די אידען

ר׳ מלך, וואוהין זאָלען מיר געהן?

ר׳ מלך

(שטאַרקט זיך, הויבט זיך ווידער אויף):

אידען, געהט, איך בין גוזר אויף אייך, געהט. מיט׳ן בטחון אויפ׳ן טאַטען אין הימעל. אַז ער ווייסט און זעהט אונזער נויט און פיין. — געהט ווייטער אייער וועג, ראַטעוועט זיך דאָס לעבען, ווער עס קען. לאָזט איבער די אַלטע, קראַנקע לייט אויפ׳ן וועג און געהט ווייטער, געהט. — דער טאַטע זעהט אַלץ און ווייסט אַלץ. ער וועט אייך צופיהרען צום ריכטיגען וועג. (די אידען געהען ווייטער, ווי זיי וואָלטען זיך אַחעקגעגנב׳עט פון איהם. עס בלייבען נור איבער ר׳ מלך, מלכה׳לע, די טאָכטער, דוד און שלמה).

ר׳ מלך (צו שלמה׳ן):

און דו אויך, שלמה, דו ביזט יונג, געה מיט זיי.

שלמה

(בעט זיך):

ר׳ מלך, איך האָב אייך דאָס גאַנצע לעבען געטריי און כשר געדיענט, איך בעט אייך, פערזאָגט מיך ניט פון אייך אין דער לעצטער מינוט.

ר׳ מלך:

שלמה, איז דען אַ איד אַן עבד? יעדער איד איז אַ בן מלך און קיינער האָט ניט קיין רעכט זיין לעבען אָוועקצוואַרפען פאַר אַ בשר ודם, נאָר פאַר׳ן רבונו של עולם אליין. געה, שלמה, געה מיט זיי. (צו דוד׳לען) און דו, דודיל, געה אויך, נעהם רבקה׳לען און געה. איהר זייט יונג, ראַטעוועט זיך דאָס לעבען.

רבקה׳לע:

טאַטע, פּעריאָג מיך נישט.

דודי׳ל:

מחותן, ר׳ מלך — לאָזט מיך זיין.

ר׳ מלך:

איר האָט קיין רעכט נישט. דאָס לעבען געהערט נישט אייך, נור דעם רבונו של עולם. פון יעדען אידען קען די ישועה קומען, בלייבען זאָלען נור אויפ׳ן וועג די אַלטע, די שוואַכע, וואָס האָבען קיין כּוח נישט. געה, דודי׳ל, נעהם רבקה׳לען און געה.

רבקה׳לע און דודי׳ל

(נעהמען זיך די הענד):

טאַטע, מיר וועלן נישט געהן.

מלכּה׳לע:

וואָס טרייבסטו זיי, די קינדער וועלען בלייבען מיט דיר.

ר׳ מלך:

עס איז אַ סכנה, מען טאָר נישט. (פויזע). איך פיהל, מיין צייט קומט אָן, דער טאַטע רופט מיך. (מלכּה׳לע און די קינדער חיינען). שוייג, מלכּה׳לע, איך פערלאָז מיך אויף זיין חסד, ער וועט זיין אַן אב־הרחמים ביים יום־הדין. (פויזע, ער שווייגט אַ לאַנגע צייט, הערט בלייך. מען בעמערקט, ער קעמפּפט עפּעס מיט זיך).

מלכּה׳לע:

מלך, וואָס איז דיר?

ר׳ מלך

(נאָך לאַנגען קלעהרען):

אפשר... מלכּה׳לע, אפשר האָבען זיי רעכט!

מלכּה׳לע

(דערשראָקען):

וואָס מיינסטו, מלך?

ר׳ מלך:

איך מיין... איך מיין... אפשר, האָבען מיר זיך אָבגענאַרט, וואָס?... און אפשר איז גאָרנישט טאַקע דאָרט פאַרהאַן... וואוהין איך געה — נור אַ טונקעלע נאַכט... און איך וועל פאַר קיינעם נישט האָבען אונזערע צרות צו דערצעהלען?

מלכּה׳לע:

וואָס, מלך, וואָס רעדסטו, חלילה? וואָס איז געשעהן?

ר׳ מלך:

ווער קען זאָגען אויף געוויס... וועלכער בשר ודם... מלכּה׳לע, בחנם האָבען מיר געוואַרט — עס איז גאָר נישטאָ, נור נאַכט,— און אַלעס איז מותר און אַלעס איז הפקר — קיינע צרות און קיינע טרעהרען ווערען נישט געצעהלט און נישט געוואויגען...

מלכּה׳לע:

מלך, וואָס רעדסטו, געדענק אָן גאָט!

ר׳ מלך:

איך זוך און איך זעה נור נאַכט... שוואַרץ און הויל — איך הער לאַכען געהט אויף פון אַ טיעפען תהום... מלכּה׳לע!

רבקה׳לע:

טאַטע, עס איז דיר טונקעל פאַר די אויגען, איך וועל דיר מיט מיינע בּעריל לייכטען. (זי טהוט זיך אָן די פּעריל און זיי לייכטען אין דער טונקעלער נאַכט).

ר׳ מלך:

(הערט פרעהליך, האָט הנאה):

אה, אה, איך זעה שבת־ליכט... ווער שטעהט און בענשט די שבת־ליכט? אָה, ס׳איז די מאַמע, איך הער אַ געזאַנג, קדוש השבת, קדוש השבת... שטיל ווערט איבער דער וועלט, דער שבת קומט אָן מיט הייליגע טריט, מלכּה׳לע, טהו מיר אָן דעם שבתדיגען בגד, ליכט זיינען אָנגעצונדען, דער שבת קומט אָן.

מלכּה׳לע:

דאָס לייכט דאָך דיר רבקה׳לע מיט די פּעריל.

ר׳ מלך:

לייכט מיר אזוי, רבקה׳לע, מיט דיינע פעריל, גוטע פעריל... גוטע פעריל... איך וויל שלאָפען מלכה׳לע — דעק מיך מיט עפעס צו—עס איז מיר קאַלט.

מלכה׳לע

(דעקט איהם מיט עפעס צו):

שאַ, רבקה׳לע, דער טאַטע שלאָפט. גאָט זאָל איהם שטאַרקען אין שלאָף—קום צו מיר, מיין טאָכטער, ביז דאָך מיד, מיין פייגעלע,—קום, איך וועל דיך אין מיין טוך איינהילען, אפשר וועט גאָט טהאָן אַ נס, און ראַטעווען דעם טאַטען.

(רבקה׳לע זעצט זיך מיט מלכה׳לען נעבען ר׳ מלכ׳ן און שלאָפען איין. עס ווערט א מאָדנע ליכט, ווי פאר טאָג. דער טאָג ווערט בעלויכטען. אלעס ווערט ווי אין א חלום).

ר׳ מלך

(כאַפּט זיך אויף און רופט מיט א שטאַרקער שטימע):

מלכה׳לע, מלכה׳לע, רוף מיר די קינדער צונויף, איך וויל זיי זעהן—איידער איך געה אַוועק פון זיי.

מלכה׳לע:

וואָס רעדסטו, מלך, פון וואַנען זאָל איך די קינדער צונויפרופען? ווער ווייס אויף וואָס פאַר אַ פעלדער זיי בלוטיגען אַצינד.

ר׳ מלך:

רוף זיי פון פעלד אַראָב, זאָלען זיי אָבשטעלען זייערע בלוטיגע מעשים אויף אַמינוט. זאָלען זיי קומען צו מיין בעט, איך וויל זיי עפּעס זאָגען איידער איך געה אַוועק פון זיי. (רבקה׳לע און מלכה׳לע קוקען זיך אָן).

רבקה׳לע:

געה, מאַמע, שטעל דיך ביים ראַנד פון פעלד און רוף חיימ׳ען מיט משה׳ן, דער טאַטע הייסט.

מלכה׳לע

(שטעלט זיך ביים ראַנד פון פעלד און רופט):

חיים בן מלך, קום אַראָב פון פעלד, דער טאַטע רופט. ער וויל זיך מיט דיר געזעגענען איידער ער געהט אַוועק פון דער וועלט! (פויזע, קליין וואַרטען. פון פעלד קומט אראב חיים, דער עלטסטער זוהן, א איד מיט א באָרד, אנגעטהאָן ווי א רוסישער סאָלדאַט, הינקט אויף א פוס, קוקט זיך פערוואונדערט ארום).

חיים:

ווער האָט מיך גערופען? (ער דערזעהט ר׳ מלכ׳ן און מלכה׳לען) ווער איז דאָס?

מלכה׳לע

(געהט צו צו איהם, קוקט זיך איין, ווי זי וואָלט איהם נישט דערקענט, דערנאָך שרייט זי אויס מיט א ווילד קול):

חיים, מיין קינד (וואַרפט זיך איהם אויפ׳ן האלז).

חיים

(דערקענט אויך די מאַמע׳ן):

מאַמע! (פאַלט אויף איהר האלז, א לאַנגע פויזע). וואָס טהוט איהר דאָ, אויפ׳ן פעלד, אין מיטען דעם מלחמה? וואו איז דער פאָטער?

מלכה׳לע:

דאָ איז דער פאָטער! (ווייזט אויף ר׳ מלכ׳ן).

חיים:

דער טאַטע! וואָס טהוט דער טאַטע? (ער געהט צו צו איהם).

מלכה׳לע

(דערזעהט ווי ער הינקט—פאַלט צו צו איהם):

חיימ׳ל, מיין קינד, וואָס האָבען זיי געמאַכט אויס דיר?

ר׳ מלך:

איז דאָס מיין קינד חיים? איך קען איהם נישט. (דערקענט איהם שווער).

חיים:

יאָ, טאַטע. (קושט זיך מיט איהם). — דאָס בין איך. — אָבער וואָס טהוט איהר דאָ?

מלכה׳לע:

מען האָט אונז אויס דער שטאָדט געטריבען מיט אלע אידען צוגלייך.

חיים:

ווער?

מלכה׳לע:

אזעלכע, וואָס געהען אָנגעטהאָן ווי דו.

חיים

(שווייגט א ווייל׳ע, לאָזט אראָב דעם קאָפּ, דערזעהט פלוצלונג רבקה׳ל׳ען):

און ווער איז דאָס?

מלכה׳לע:

דאָס איז רבקה׳לע, דיין שוועסטער.

חיים:

וואָס רעדסטו, מאַמע? רבקה׳לע—רבקה׳לע—דאָס איז דאָך אַן אלט ווייב!

מלכה׳לע:

אַזוי האָבען זיי אויס דיין שוועסטער געמאַכט. (חיים שווייגט, לאָזט אראָב דעם קאָפּ).

ר׳ מלך:

וואו איז דיין ברודער, חיים?

חיים:

איך ווייס נישט, טאַטע, ער איז אַן עסטרייכער, ער איז אַן עסטרייכער, ער איז אודאי ביים פיינד.

ר׳ מלך:

וואו געפינט זיך דער פיינד?

חיים

(ווייזט):

אויף דער זייט פעלד.

ר׳ מלך

(צו מלכה׳לען):

געה, מלכה׳לע, רוף שלמה׳ן פון פעלד אַראָב.

מלכהלע

(שטעלט זיך אויף דער צווייטער זייט פעלד און רופט):

שלמה בן מלך—קום פון פעלד אַראָב, דער טאַטע רופט!

חיים

(וועלכער האָט זיך מיט פערוואונדערונג צוגעקוקט, לויפט צו):

מאַמע, וואָס טהוסטו, דאָרט איז דאָך דער פיינד! (פון פעלד קומט אראָב שלמה, אַן עלטערער איד, אלס עסטרייכישער סאָלדאַט, פערבונדען דעם קאָפּ).

שלמה:

ווער האָט מיך גערופען?

מלכה׳לע:

שלמה, מיין קינד!

שלמה:

מאַמע! (קושען זיך).

חיים און שלמה

(בעמערקען איינער דעם צווייטען, וואַרפען זיך איינער אויפ׳ן צווייטען מיט די ביקסען און שרייען אויס):

דער פיינד!

מלכה׳לע

(וואַרפט זיך צווישען זיי):

דער ברודער! (די ברידער ווערען דערשראָקען, לאָזען אָב די ביקסען און בויגען די קעפּ צו דער ערד).

ר׳ מלך:

פון וואַנען קומט איהר, מיינע קינדער, וואָס זיינען אייערע בגדים אַזוי בעשמירט מיט בלוט? וואָס האָט איהר געטהאָן?

חיים און שלמה:

מיר קומען פון פעלד. מיר האָבען זיך געשלאָגען מיט׳ן פיינד.

ר׳ מלך:

געשלאָגען! — האָב איך אייך דען נישט געלערנט אין דער תורה „לא תרצח“?

חיים און שלמה:

דאָס פאָטערלאַנד האָט דאָס פערלאַנגט פון אונז.

ר׳ מלך:

וואָס איז דאָס פאַר אַ נייע עבודה־זרה, דאָס „פאָטערלאַנד“, וואָס איהר האָט זיך אויסגעקליבען, מיינע קינדער? האָב איך אייך דען נישט געלערנט, אַז עס איז נישטאָ קיין אַנדערער גאָט נור דער איינציגער לעבעדיגער גאָט איבער דער וועלט? וואָס איז דאָס פאַר אַ נייער „מולך“, דאָס „פאָטערלאַנד“, פאַר וועלכען איהר האָט מענשען גע׳הרג׳עט? מענשען קרבנות געבראַכט? (די ברידער קוקען זיך אָן איינער דעם צווייטען, ווי זיי וואלטען זיך דערקענט, א חיילע פערשעהמט).

חיים

(צו שלמה׳ן):

דאָס ביזטו געווען אויף יענער זייט, וואוהין איך האָב געשאָסען?

שלמה:

און דו, דאָרט מיט זיי? (ווארפען זיך איינער דעם צווייטען אין די ארעמס. וויינען א לאנגע ווייל).

חיים.

שלמה, מיין ברודער, אויף דיר האָט מען מיך אַרויסגעשיקט מיט אַ ביקס און אַ שווערד, מיין אייגענעם ברודער צו טויטען.

שלמה:

און דאָס ביזטו געווען אויף יענער זייט, וואוהין איך האָב געשאָסען, און איך האָב געמיינט, אַז דאָרט איז אַ חיה, אַ ווילדעס טיער. — געגען וועמען האָט מען מיך געפיהרט, ווער איז מיין פיינד? (ווארפען זיך נאָך אמאל אין די ארעמס, קוקען זיך ארום, דערזעהען ערשט יעצט דעם פאטער): ווער האָט דאָס געמאַכט אויס אייך אַזוי?

ר׳ מלך

(שטרענג):

דאָס האָט איהר געטהאָן!

שלמה און חיים:

טאַטע!

ר׳ מלך:

איהר זייט געגען מענשען אַרויסגעגאַנגען מיט שווערד און ביקס. וואָס איז דער חילוק, ווער עס איז דאָרט אויף דער צווייטער זייט? איז אַ פאָטער נישט דאָרט, איז אַ מוטער, אַ שוועסטער ניט דאָרט — ווען מענשען זיינען דאָרט?

חיים און שלמה:

טאַטע, מען האָט אונז געצוואונגען.

ר׳ מלך

(דונערט מיט זיין שטימע):

געצוואונגען אייך ברידער־מערדער צו זיין און איהר זייט געוואָרען! וואָס איז דער שכר, וואָס דער נייער „מולך“, דאָס „פאָטערלאַנד“, האָט אייך צוגעזאָגט דערפאַר, אַז איהר זאָלט איהם אייערע ברידער פאַר אַ קרבן ברענגען? אייערע אייגענע קינדער — אייך אַליין! יעצט פערשטעהט איהר שוין, פאַר וואָס עס קומט אויף אונז די שטראָף? דאָס האָבען קינדער די פאָטערס געטויט; ברידער די שוועסטערס פערשעהמט. וואָס איז דער חילוק? אויף ביידע זייטען שטעהט דער מענש, מיר זיינען געשטראָפט פון אונזערע הענד. (ער הויבט אויף די הענד צום הימעל). איך האָב געצווייפעלט אויף אַ מינוט, געזוכט דעם טעם פאַר וואָס עס איז אַזוי; יעצט פערשטעה איך עס. איך דאַנק דיר, גאָט, וואָס דו האָסט מיך געלאָזט זעהן דיין גערעכטיגקייט בעפאָר דו שליסט מיינע אויגען. דו ביזט גערעכט און דיין משפט איז גערעכט.

חיים און שלמה:

טאַטע, וואָס זאָלען מיר טהאָן?

ר׳ מלך:

גאָט זאָלט איהר אַזוי דיענען, ווי איהר האָט דעם אָבגאָט, דאָס „פאָטערלאַנד“ געדיענט. דעם גרויסען לעבעדיגען גאָט. געהט, נעהמט וואַסער און וואַשט די הענד פון ברודער־בלוט. איין ברודער זאָל דעם צווייטען די הענד וואַשען און איין

ברודער זאָל ביים צווייטען מהילה בעטען, אפשר וועט ער זעהן אייער צער, רחמנות קריגען און מוחל זיין. (די ברידער שעפּען וואסער פון א ברונען, גיסען איינער דעם אנדערען אויף די הענד, וואשען זיך און גיבען זיך, איינער דעם צווייטען די הענד).

חיים:

ברודער, זיי מוחל פאַר'ן בלוט.

שלמה:

ברודער, זיי מוחל דו (ווארפען זיך איינער דעם צווייטען אויפ'ן האלז. א לאנגע פויזע).

חיים:

וואָס לייכט דאָס אויף דיר, רבקה'לע?

שלמה:

אַ גרויסעס ליכט!

ר' מלך:

עס לייכטען די פעריל אויף די העלזער פון אונזערע גע־פייניגטע טעכטער מיט אַ צנועה'דיג־קלאָהר ליכט און זאָגען עדות אויף זייער ריינקייט!

די ברידער

(בויגען זיך פאר רבקה'לען טיעף):

מיר בויגען זיך טיף פאַר דיר, שוועסטער! (פון דערווייטענס הערט זיך ווי א געזאנג קומט אָן)

עס לייכטען די פעריל אויף די העלזער
פון די געפייניגטע אידישע שוועסטערס.
עס לייכטען די פעריל מיט אַ קלאָהרעס ליכט.
ריין איז געבליבען די אידישע שוועסטער אין
די פרעמדע הענד.
הייליג איז די אידישע שוועסטער

רבקה'לע:

איך בין דאָך די אַלטע אידישע מאַמע, פון קבר אויפגע־שטאַנען, צו זעהן מיינע קינדער, איהר דערקענט מיך נישט? (זי פערענדערט זיך און ווערט עהנליך צו דעם געשטאלט פון דער „מוטער". אלע ווערען דערשראָקען און רוקען זיך אָב פון איהר. זי געהט מיט לייכטע טריט צו ר' מלכ'ן צו, די פעריל שיינען אויף איהר).

לאנג האָסטו געשוויגען, מיין קינד, האָסט געטרונקען דעם צער אין דיר. ווער עס האָט געוואָלט, דער האָט דיך בע־ליידיגט. מיינע קינדער זיינען הפקר געווען. מיין הויז צו־בראָכען, אָפען געשטאַנען אין וויסטען פעלד—מיט אויסגע־האקטע טהיר און שויבען. מען האָט דיך געיאָגט ווי אַ קרע־ציגען איבער דער וועלט אַרום און דו האָסט געשוויגען. יעצט רעד! נאַ, נעהם דעם שופר אין די הענד (זי גיט איהם איבער דעם שופר) און בלאָז אויף רעכטס, און בלאָז אויף לינקס, און זאָג אָן די בשורה איבער דער גאַנצער וועלט. אַ גרויסע ישועה איז געקומען: „ברודער האָט ברודער דער־קענט, הללויה!"

ר' מלך:

(נעהמט דעם שופר און בלאָזט א לאנגע תקיעה):

אַ גרויסע ישועה איז איבער דער וועלט געקומען, ברודער האָט ברודער דערקענט, הללויה! (פון פעלד קומט אראבצולויפען דער פאלקאווניק, הינטער איהם פאן דאמבראווסקי).

דער פאָלקאָווניק:

סאָלדאטען, וואָט טהוט איהר דאָ, אופ'ן וועג? שיסט דאָרט אַהין, דאָרט איז דער פיינד!

די ברידער:

דאָרט איז דער מענש!

דער פאָלקאָווניק:

וואָס הער איך? (ער קוקט זיך צו) וואָס זעה איך? פיינד און פיינד גיבען זיך די הענד! פעררעטה, פעררעטה! טויט איהם, עס איז דער פיינד!

חיים:

עס איז דער ברודער!

פאן דאָמבראָווסקי

(צום קאמאנדיר):

דאָס האָט אַלץ דאָס אידעל אָנגעמאַכט, ער האָט פיעל קינ־דער געהאַט און איבער אַלע לענדער זיי צושיקט. אויף יעדען שלאַכטפעלד זיי געהאַט, ביי דעם פריינד און ביי

דעם פיינד. ער האָט די אויגען זיי געעפענט, ברודער האָט ברודער דערקענט און פריינד און פיינד האַלטען זיך ביי די הענד.

דער פאָלקאָווניק:

פעררַאַטה, דער אַלטער איד געגען דעם גרויסען קעניג פון קריעג! סאָלדאַטען, לויט געזעץ און לויט בעפעהל, נעהמט דעם איד!

די סאָלדאַטען:

עס איז דער פאָטער.

דער פאָלקאָווניק:

וואָס הער איך? (ער רופט אין פעלד) הע, סאָלדאַטען, אַהער קומט, פעררַאַטה! נעהמט דעם איד! (פון פעלד הערט זיך דאָס געזאַנג):

זאָגט אָן אויף רעכטס, זאָגט אָן אויף לינקס,
אַ גרויסע ישועה איז אויף דער וועלט געקומען,
ברודער האָט ברודער דערקענט, הללויה!

דער פאָלקאָווניק:

וואָס איז? אַ בונד? אַלטער איד, דו האָסט אַ בונד געמאַכט! (ער דערקענט איהם) וואָס, אַהאַ? ניין, דו ביזט דאָך נור דער אַלטער איד, איך האָב אַ שלעכטען חלום געהאַט. סאָלדאַטען, נעהמט דעם איד! עס איז דער פיינד.

די סאָלדאַטען

(האַלטען זיך ביי די הענד):

עס איז דער פאָטער.

דער פאָלקאָווניק:

(קוקט זיך איין צו איהם, דערקענט איהם):

ווער האָט דיך פון דיינע קייטען בעפרייט, ביזט אַזוי יונג געוואָרען, ווער האָט דיך אַזוי שטאַרק געמאַכט?

משיח—ר׳ מלך

(דונערט מיט זיין שטים):

דו האָסט מיך מיט צער געזעטיגט, טיטוס, פון די ליידען בין איך אַזוי שטאַרק געוואָרען און יונג.

טיטוס:

דאָס ביסטו? און איך האָב נישט געוואוסט.

משיח:

איך בין דאָך נאָר אַ פשוט׳ער יוד. — (עס ווערט טונקעל. אַלעס פערשווינדט. עס בלייבען נור איבער ר׳ מלך, זיצט אויפ׳ן וועג, וואו ער האַלט אין שטאַרבען; נעבען איהם זיצען מלכה׳לע און רבקה׳לע.)

רבקה׳לע:

ס׳איז מיר אַזוי קאַלט, מאַמע, און איך האָב אַזאַ חלום געהאַט. איך בין אַזוי אַלט געוואָרען, אַן אַלטע אידישע מאַמע.

מלכה׳לע:

און איך האָב מיינע קינדער אין חלום געזעהן. אַלע זיינען זיי געווען צוזאַמען, ביי די הענד זיך געהאַלטען, אָט דאָ, אויפ׳ן וועג.

רבקה׳לע:

און דער טאַטע איז אַזוי יונג געוואָרען, ווידער שטאַרק און געזונד. (פון דערווייטענס הערט זיך אַ ווייט, ווייט אויסגעהענדיג געזאַנג).

ר׳ מלך

(עפענט די אויגען און זאָגט מיט די לעצטע קרעפטען):

מלכה׳לע, מלכה׳לע, וואָס קלינגט דאָס אין מיינע אויערען? הערט זיך נישט פון פעלד אַראָב שופר בלאָזען? שבת קומט אויף דער וועלט. איך וויל די שבת־קאַפאָטע אָנטהאָן, איך וויל מקדש השבת זיין—שבת קומט אויף דער וועלט——— הערט — הערט — — (אַלע הערען זיך איין. פון דערווייטענס הערט זיך אַ שטיל פלייטענדיק שפיעל — —).

(פאָרהאַנג).

דער פאַרקויף פאַר אמעריקע
פאַרבאָטן

ווילנער פאַרלאַג
פון

ב. א. קלעצקין

אַלע ווערק פון י. ל. פרץ.

I באַנד פאָלקסטימלאַכע געשיכטן
II די צייט
III דראַמען
IV אדם וחוה (אין 5 טייל)
V חסידיש
VI פאַר קליין און גרויס
VII סקיצן או בילדער
VIII אויפזאַצן און פעליעטאָנען
IX אַלט און ניי
X פן שטוב און גאַס
מיינע זכרונות

שלום אַש.

מערי (ראָמאַן)
ר׳ שלמה נגיד
דראַמען, באַנד I, II, III,
דערציילונגען, באַנד IV, V,
אַ שטעטל
דאָס נייע לעבן

אדרעס:
Wydawnictwo Wileńskie B. KLECKINA,
Wilno, Mało-Stefańska 23.

Szołom Asz, „Asznirił Perł".

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie" B. KLECKINA,
Wilno, Mało-Stefańska 23.